

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2010

Hana Chadimová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Veřejná knihovna ve Vysokém Mýtě

Hana Chadimová

Bakalářská práce
2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana CHADIMOVÁ**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia**
Název tématu: **Veřejná knihovna ve Vysokém Mýtě**
Zadávací katedra: **Katedra historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod 2. Knihovna jako fenomén 3. Veřejné knihovny na našem území 4. Knihovna ve Vysokém Mýtě od 19. století do současnosti 5. Závěr

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

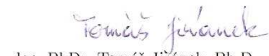
DVOŘÁK, Radovan. Vysoké Mýto-stručné dějiny města. Kruh, Hradec Králové 1974. KLÍMA, Jan a kolektiv autorů. Vysoké Mýto, tradice a současnost. HRG, Litomyšl 2004. SKALICKÁ, Hanka. Počátky vysokomýtského muzea a rodina Škorpilů. Vlastivědný sborník Ústí nad Orlicí, Supplementum 1998. ŠKORPIL, Emanuel. Alois Vojtěch Šembera. Vysoké Mýto, 1946. CEJPEK, Jiří. Československé knihovnictví. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1965. FREY, Jaroslav. Základy československého knihovnictví. Knihkupecké družstvo Svět, Zlín 1932. ŠVEHLA, Stanislav. O knihovně a jejím uspořádání. Šmídy, Praha 1942. NOVOTNÝ, František. Československé knihovnické zákonodárství. Orbis, Praha 1962. CEJPEK, Jiří. Stručný přehled dějin českého knihovnictví. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1967. CEJPEK, Jiří a KÁBRT, Jiří. Základy knihovnictví. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1956. MATERNA, Vladimír. Pamětní kniha okresní lidové knihovny. Vysoké Mýto 1951.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.**
Katedra historických věd
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiřánek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci použila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi při tvorbě této práce poskytli pomoc a svůj volný čas. Jedná se především o vedoucí mé bakalářské práce, doc. PhDr. Marii Mackovou, CSc., bez jejichž cenných rad bych se neobešla.

Dále bych chtěla poděkovat knihovnicím Městské knihovny ve Vysokém Mýtě a paní ředitelce Ing. Dagmar Sabolčíkové, za jejich ochotu, vstřícnost a pomoc při mém bádání.

Děkuji též všem ostatním, kteří mi byli jakkoli nápomocni, a které jsem zde přímo nejmenovala.

Anotace

Obsahem této bakalářské práce je historie a současnost Veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě. Je zde popsán vývoj veřejných půjčoven na našem území od konce 18. století až po současnost. Zejména se však tato práce zaměřuje na vznik a následný vývoj vysokomýtské knihovny. Popisuje historii Vysokého Mýta v 19. a 20. století, zmiňuje se o osobnostech spojených s knihovnou, o jejím fondu a knihovních zákonech. Cílem této práce bylo popsat vznik a vývoj Veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě s odkazem na vývoj veřejných půjčoven a jejich významem pro nás.

Klíčová slova: veřejná knihovna, historie, Vysoké Mýto, zákony o knihovnách, osobnosti.

Annotation

The content of this work is the history and the present of Public library in Vysoké Mýto. There is described the development of public rental in our area since the late 18th century to the present. In particular, this work focuses on the emergence and subsequent of library in Vysoké Mýto. The work describes the history of Vysoké Mýto in the 19th and 20th century, mentions the personalities associated with the library, the library fund and the law. The aim of this work was to describe the origin and evolution Public library in Vysoké Mýto with reference to the development public rental and their importance to us.

Keywords: public library, history, Vysoké Mýto, laws library, personalities.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. KNIHOVNA JAKO FENOMÉN	3
2.1. VÝZNAM KNIHOVEN	3
2.2. BUDOVÁNÍ VEŘEJNÝCH KNIHOVEN	5
2.3. HISTORICKÉ SOUKROMÉ KNIHOVNY	7
3. VEŘEJNÉ KNIHOVNY NA NAŠEM ÚZEMÍ	12
3.1. VZNIK VEŘEJNÝCH KNIHOVEN A JEJICH VÝVOJ DO ROKU 1848.....	12
3.2. KNIHOVNY VE 2. POLOVINĚ 19. STOLETÍ	16
3.3. KNIHOVNY V 1. POLOVINĚ 20. STOLETÍ.....	18
3.4. KNIHOVNY PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE AŽ PO SOUČASNOST	21
3.5. TYPY A DRUHY KNIHOVEN.....	23
3.6. USPOŘÁDÁNÍ VEŘEJNÝCH KNIHOVEN	27
3.7. PRÁCE KNIHOVNÍKA A JEHO VZDĚLÁNÍ.....	30
4. KNIHOVNA VE VYSOKÉM MÝTĚ	33
4.1. VYSOKÉ MÝTO V 19. A 20. STOLETÍ.....	33
4.2. VZNIK VEŘEJNÉ KNIHOVNY A JEJÍ VÝVOJ DO KONCE 19. STOLETÍ	38
4.2.1. VÝVOJ KNIHOVNY DO 1. POLOVINY 20. STOLETÍ	42
4.2.2. VÝVOJ KNIHOVNY VE 2. POLOVINĚ 20. STOLETÍ AŽ PO SOUČASNOST.....	48
4.3. OSOBNOST ALOISE VOJTĚCHA ŠEMBERY.....	52
4.4. OSOBNOST KARLA RICHTERA.....	58
4.5. KATALOGY A SEZMAMY VYSOKOMÝTSKÉ KNIHOVNY	60
4.6. ZÁKONY O KNIHOVNÁCH	64
5. ZÁVĚR	67
6. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	69
7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	75
8. RESUMÉ	78

1. ÚVOD

„Knihy nás potěší do hloubi srdce, hovoří s námi, radí se s námi, jsou s námi spjaty živou, přesvědčivou důvěrností. Knihy mají být nářadím, které by zdobilo dům, nemají být cenným zbožím, nýbrž mají být potravou, která živí ducha.“¹

Takto definoval knihy italský představitel humanismu a renesance Francesco Petrarca. Jeho výroky nám mají jistě co říct i dnes. O tom, že knihy provázejí člověka několik tisíciletí a představují pro nás kulturní i duševní bohatství není pochyb. Jejich dějiny jsou velmi bohaté, podobně jako knihoven, míst kde se tyto dokumenty uchovávaly a uchovávají. Jejich historie je rovněž velmi bohatá a zajímavá, proto se stala i podnětem pro tuto práci. Zmapovat celou historii knihoven by bylo jistě atraktivní, ale také časově i badatelsky náročné. Proto padla volba na konkrétnější oblast vývoje knihoven, a to historii veřejných knihoven v českých zemích a zejména Veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě. Objektem této práce se tak stala jedna konkrétní knihovna, která se řadí svým vznikem mezi nejstarší české veřejné knihovny ve východních Čechách.

Tato práce se proto pokusí na následujících stránkách co nejuceleněji postihnout její celkový vývoj od nelehkých začátků až po její dnešní moderní podobu.

Co vedlo k založení knihovny? Jaké byly její začátky? Jak ji přijali obyvatelé města a co pro ně znamenala? Kdo se zasloužil o její rozvoj? Jaký byl její osud? Na všechny tyto otázky se bude tato bakalářská práce snažit co nejpodrobněji odpovědět.

První stránky práce však budou zaměřeny obecně na význam knihoven pro nás, přiblíží nám budování veřejných knihoven a také historické soukromé knihovny. Čtenáři se tam dozví kdy a proč tyto knihovny vznikaly, jaké knihy se v nich uchovávaly nebo jaký je jejich stav v dnešní době.

V dalších kapitolách se tato práce pozastaví zejména nad problematikou vzniku a vývoje soukromých čítáren a půjčoven knih na našem území od konce 18. století až po současnost. Na pozadí historických událostí budou čtenáři přiblíženy počátky veřejných knihoven, které zprvu nebyly vůbec české, nýbrž německé. Dozví se jaké druhy knihoven jsou u nás, jak jsou uspořádány nebo co obnáší práce a vzdělání knihovníka.

Nakonec se práce bude zabývat samostatnou veřejnou knihovnou ve Vysokém Mýtě. Nejprve nám bude nastíněna zajímavá historie města v 19. a 20. století, následována vznikem a nelehkým začátkem veřejné knihpůjčovny. Její osud budeme sledovat krok za krokem

¹ KNEIDL, Pravoslav. *Z historie evropské knihy: po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha, 1989, s. 45. ISBN 80-205-0093-6.

od poloviny 19. století až do dnešních dnů. Postupně se tak dozvíme jak a proč se několikrát stěhovala, kdo všechno stál v jejím čele a jak se o knihovnu staral, jak bohatý byl její fond nebo jak moc se těšila návštěvnosti místních obyvatel. O její rozvoj se především zasloužili dvě osobnosti, které tato práce neopomene. Na jejím počátku stál místní rodák, vlastenec, jazykovědec, literární historik a profesor češtiny Alois Vojtěch Šembera. Díky jeho úsilí a pomoci jeho přátel začala kněhpůjčovna fungovat. Jeho stopy jsou patrné ve městě dodnes nejen v podobě knihovny, ale také ve středověkém rázu města. Alois Vojtěch Šembera se velmi zasloužil o zachování gotických bran a věží, které jsou dnes chloubou Vysokého Mýta.

Druhou osobností, kterou vám tato práce přiblíží je radní, archivář a sárovský mlynář Karel Richter. Nebyl sice místním rodákem, ale díky jeho úsilí byla knihovna, po několikaleté nedobrovolné nečinnosti, opět obnovena. Také díky jeho houževnatosti bylo ve městě zřízeno městské, dnes již regionální, muzeum.

Stav knihovního fondu Veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě bude rozebrán v další kapitole. Knihovna má k dispozici celkem sedm katalogů a seznamů v časovém rozmezí 1904-1935. Postupně bude přiblížen každý oddíl jednotlivých katalogů s odkazem na nejpočetněji zastoupené autory a odvětví.

Knihovny jsou instituce, které se musí řídit zákony, které nám představí poslední kapitola. Čtenář se tak dozví o počátcích prvního zákona o veřejných knihovnách obecních z roku 1919 následovaný dalšími zákony z roku 1959, 2001 a 2006. Tato práce postupně přiblíží co tyto zákony řešily, stanovovaly a nařizovaly.

Knihovny jsou místa plná literárního bohatství, informací i kulturního života daného města a jistě je snad jednou v životě navštívil každý z nás. Doufám, že se moje práce stane přínosem nejen pro ty, kteří tyto významné instituce navštěvují pravidelně a chtějí se dozvědět něco o jejich historii na našem území, ale i pro ty, kteří se chtějí dozvědět něco zajímavého o jedné konkrétní veřejné knihovně.

2. KNIHOVNA JAKO FENOMÉN

2.1. VÝZNAM KNIHOVEN

Vynález písma znamenal pro lidstvo mnoho a vytvořil tak hlavní předpoklad pro vznik knih. Nejstarší knihy měly různé podoby, například v Číně a později i Egyptě, Řecku a Římě se psalo na dlouhé svitky vyráběné z rostlinného papyru, ve střední Asii to bylo na palmové listy spojené stuhou. Tyto formy knih, které se jen ojediněle dochovaly dodnes, patří k vzácným kulturním památkám. Ve stejné době jako psané knihy vznikají i první knihovny ve starobylé říši Asyřanů a Babyloňanů. Jako nám nejznámější se uvádí knihovna krále Assurbanipala v Ninive, která obsahovala několik tisíc svazků hliněných destiček. Postupně se zřizování knihoven rozšířilo i do středozeemí a jejich vznik byl většinou spojen se šířením křesťanství. Na našem území patří mezi nejstarší klášterní knihovny na Strahově, v Břevnově, Opatovicích, Teplicích, Sázavě a na Zbraslavi. Tyto knihovny byly vesměs rukopisné a knihy v nich, byly vyráběny v uměleckých nebo řemeslných písařských dílnách ručním přepisováním podle předlohy nebo podle diktátu. Přelom nastal až vynálezem strojového knihtisku v polovině 15. století Janem Guttenbergem.² Knihotisk umožnil levnější výrobu knih a hromadnou výrobu většího počtu stejných knih, čímž se knihy staly dostupnějšími a začaly obohacovat nově vznikající knihovny.

Významnými knihovnami na našem území byla pražská univerzitní knihovna a jezuitská kolejní knihovna, která spravovala od roku 1622 i univerzitu a tento akt zapříčinil ztrátu mnoha vzácných českých knih a historických pramenů. Zrušením jezuitského řádu v roce 1773 byly opět jezuitské knihovny připojeny k univerzitě.³

Od poloviny 18. století, vznikají soukromé čítárny a půjčovny knih a o prvních stopách veřejných knihoven se dá hovořit, v souvislosti s obrozením, na počátku 19. století.⁴ Přestože po roce 1848 na našem území krátce vládl absolutistický režim, nezastavil rozvoj a zakládání nových knihoven. Významné období pro rozvoj knihovnictví znamenal vznik samostatného Československa a první knihovnický zákon z roku 1919, který zavedl zásadu, aby v každé obci byla knihovna.⁵ Tím se staly knihy dostupné všem. Těžká doba nastala pro knihovny za války, kdy se zde objevovala především fašistická literatura. Po roce 1948 se k moci dostala komunistická strana a i literatura v knihovnách se musela podřítit době, která trvala přes 40 let. Po pádu komunismu se do knihoven postupně vrací „zakázaná“,

² CEJPEK, Jiří a KÁBRT, Jiří. *Základy knihovnictví*. Praha, 1956, s. 7-8. ISBN nemá.

³ NOVOTNÝ, František. *Československé knihovnické zákonodárství*. Praha, 1962, s. 8. ISBN nemá.

⁴ Tamtéž, s. 10.

⁵ Tamtéž, s. 31.

jak česká, tak i světová literatura. Na prahu nového tisíciletí se knihovny modernizují a čtenářům nabízí řadu vedlejších služeb.

Knihovny vždy patřily k významným kulturním institucím každé země, což nám dokládá i jejich velmi bohatá historie. Pro gramotné lidi znamenaly místo nepřeborného množství knih a také často místo setkání a odpočinku. Tyto služby nabízí dodnes, přesto však řada menších knihoven zápasí s klesajícím počtem čtenářů, protože zájem o četbu, především mezi dospívajícími, klesá.

2.2. BUDOVÁNÍ VEŘEJNÝCH KNIHOVEN

Historie veřejných půjčoven u nás je poměrně bohatá. Již v polovině 18. století vznikají první soukromé půjčovny a čítárny. Převážně se jednalo o výdělečné podniky knihkupců a nakladatelů, které byly doplňkem závodů a prostředkem rychlého hospodářského vzestupu. Majitelé půjčoven se snažily podřizovat vkusu svých zákazníků a čtenářů, proto půjčovaly brakovou i cizí literaturu. Význam těchto čítáren nebyl příliš velký, jednalo se vesměs o soukromé živnost s cílem zisku a svým obsahem i založením byly německé. Přesto však jejich zakládání bylo podporováno vládou a jednotlivci snáze dosáhli povolení než spolek.

První stopy vzniku českých veřejných knihoven se objevují na počátku 19. století. Jejich rozvoj je spojen s národním obrozením, novými společenskými podmínkami (zrušení nevolnictví), rozvojem průmyslu a částečným uvolněním cenzury. V čele obrozeneckého hnutí stáli vlastenečtí vzdělanci, jejichž soukromé knihovny se často stávaly základem budoucích veřejných knihoven. Zakládání nových čtenářských spolků bylo spjato se značnými povolávacími potížemi, takže vlastenci hledali i schůdnější a legální cesty pro zakládání knihoven. Významné byly školní knihovny, které někdy plnily funkci veřejné knihovny, byly přístupné jak žákům, tak veřejnosti. Těchto společných knihoven nebylo ale zřízeno mnoho.

Jednu z prvních čtenářských společností u nás založil v Radnicích básník a kněz Antonín Jaroslav Puchmajer, na něhož pak navázala řada dalších. Tento vlastenecký kněz také vytvořil *Stanovy čtenářské společnosti v Radnicích*, jejichž účel byl šířit knihy a pomáhat při zakládání knihoven v širokém okolí. K. S. Amerlig ve svém článku *návod na zřizování knihoven*, navrhuje několik pravidel. Zmiňuje se o zřizování dvou čtenářských ústavů v každém kraji, v kterých by byly knihy srozumitelné lidu. Literatura by zde měla být poučná, přístupná, sloužící lidu. Dále doporučuje knihy půjčovat i v neděli a výpůjčky zapisovat. Navrhuje, aby nad knihovnou měli záštitu rychtář, farář, úředník nebo správce statku. To je jen několik bodů z návodu tohoto průkopníka našeho knihovnictví.

Další významnou postavou v budování veřejných knihoven byl Jan Karel Škoda, jenž podal ucelený návrh na zřizování a vedení knihoven. Tento vlastenecký kněz zakládal a podporoval knihovny na venkově a rozšířil mezi lid řadu českých knih.⁶ Ve svých pokynech pro práci se čtenářem navrhuje vybírat od čtenářů drobný poplatek, chudší měli platit méně,

⁶ NOVOTNÝ, František. *Československé knihovnické zákonodárství*. Praha, 1962, s. 9-15. ISBN nemá.

možnost půjčení jedné knihy na 4 týdny, překročení lhůty se pokutovalo, stejně tak jako ztracení nebo poškození knihy. Knihovna má být umístěna ve škole nebo při faře a pro výpůjční dny jsou nejlepší svátky a neděle. Knihy by se měly dělit do několika tříd, značit se čísla přírůstků, tříd a oddílů a na rubu titulního listu se označovat razítkem knihovny. Knihovna by měla mít „zápisní knihu“, do které se by se zaznamenávaly dary, příjmy a vydání, knihy podle tříd a čtenáři v abecedním pořádku. Škodův návrh byl ve své době velmi pokrokový a některé jeho zásady platí i dnes.

Porážka revoluce v roce 1848 a následný krátký absolutistický režim nezabránilo v rozšiřování a zakládání dalších veřejných knihoven, jejichž vývoj již zmapujeme v dalších kapitolách.⁷

⁷ NOVOTNÝ, František. *Československé knihovnické zákonodárství*. Praha, 1962, s. 16-18. ISBN nemá.

2.3. HISTORICKÉ SOUKROMÉ KNIHOVNY

Soukromé knihovny byly kdysi ve vlastnictví bohatších vrstev, především šlechtických rodů. Jejich význam vzrostl po porážce husitství, kdy moc šlechty stoupala. Rozvoj soukromých šlechtických knihoven byl neobyčejně podnícen za vlády Jiřího z Poděbrad, kdy se u nás začaly tisknout knihy.⁸ Šlechtické knihovny měnily svůj obsah, zaměření, formu uchovávání fondů v souvislosti s vývojem způsobu života, společenského postavení a kulturního zaměření majitelů.

V prvním období vývoje středověkých šlechtických knihoven ve 14. a 15. století šlo o nevelké hradní nebo zámecké sbírky. Pro šlechtu byla kniha v tomto období poměrně značnou vzácností. Nejrozšířenější knihou, s níž se v této době setkáváme v knihovnách, byla bible. Na žádném hradě nebo zámku se však taková knihovna u nás v úplnosti nedochovala. Sbírkou z tohoto období tvoří základní historické vrstvy knihoven například v Českém Krumlově, na Křivoklátě, v Kynžvartu, Mikulově, Roudnici, Rychnově nad Kněžnou a dalších. Tehdy se kniha pokládala za posvátný předmět a v tomto prvním období středověkých šlechtických knihoven šlo o nevelké sbírky drahocenných rukopisů, s čím souvisí to, že knihy byly často na hradech uchovávány v klenotnicích. Jindy stačila skříňka umístěná v ložnici nebo několik přihrádek v polici.

Jak již bylo zmíněno, velký rozvoj šlechtických knihoven započal od dob zavedení knihtisku v Čechách a také pronikání myšlenek humanismu. Feudální šlechta se začala stěhovat z nepohodlných hradů do pohodlnějších zámků. Do knihoven postupně pronikalo více světské literatury na úkor náboženské. Rostla i vzdělanost šlechty a s ní i její knihovny. Majitelé často podlehlí sběratelské vášni a jejich sbírky čítaly několik set svazků, výjimečně i několik tisíc.

Šlechtických knihoven z renesančního období se nám dochovalo více než z období gotiky. Mnoho jich pochází z doby vlády Rudolfa II., například ukázky v knihovnách v Roudnici, Kynžvartu, Krumlově, Mnichově Hradišti nebo Lysicích.

Významnou byla knihovna českého humanisty Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic. Představovala typickou knihovnu humanistického sběratele – vynikala jednotnou vazbou knih, nápisy a signaturami. Jinou z velkých českých šlechtických knihoven doby předbělohorské byla knihovna Hodějovských. Jejím zakladatelem byl Jan Starší z Hodějova, místosudí českého království a podporovatel latinských humanistických básníků. Po bitvě

⁸ CEJPEK, Jiří a KÁBRT, Jiří. *Základy knihovnictví*. Praha, 1956, s. 72. ISBN nemá.

na Bílé hoře byl veškerý majetek Hodějovských, kteří se přiklonili ke kališnické víře, konfiskován. Některé vzácné kodexy se dostaly do Broumovského kláštera a jiné si rozebrali šlechtici. Pravděpodobně největší českou šlechtickou knihovnu a jednu z největších evropských knihoven té doby si vybudoval český šlechtic Petr Vok Ursini Rožmberk.

Tato knihovna obsahovala mnoho rukopisů a vzácných tisků, z nichž se mnohé vztahovaly k dějinám českých zemí. Knihy v ní byly vázány v pergamenu nebo kůži a byly zdobeny ornamenty, nejčastěji růží. Dnes jsou knihy z rožmberské knihovny, pokud se dochovaly, roztroušeny po několika, zejména severoevropských zemích. Největší část se nachází ve Švédsku a některé i v Římě.

Další velkou šlechtickou sbírku knih tvořila žerotínská knihovna. Mimo českých knih, obsahovala díla latinská, německá, francouzská, italská a anglická a také spisy právnícké, lékařské, vydání latinských klasiků a tisky filozofické. Dnes je tato knihovna součástí knihovny ve Vratislavi, kam ji po bitvě na Bílé hoře přesunul Karel Starší ze Žerotína.

Dodnes dochovanou knihovnu u nás vlastnil šlechtic Václav Vřesovec z Vřesovic. Ve své závěti odkázal část knihovny malostranské škole v Praze a část knihovně v Karlových kolejích. Později se stala součástí pražské Univerzitní knihovny. Nacházely se zde knihy a spisy náboženské, historické, díla starých klasických básníků a řečníků, díla Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, Tadeáše z Hájku aj. Českých knih obsahovala však málo.⁹

Zámecké knihovny tvoří další část soukromých knihoven. Základy jejich fondů byly často zničeny za třicetileté války, takže bylo nutné je začít nově budovat. Na svém místě například nezůstala největší zámecká knihovna u nás – roudnická knihovna Lobkoviců nebo knihovna hořovická, která se rozpadla v polovině 50. let 20. století a jejíž část najdeme v bludovské knihovně ve Velkých Losinách.

K nejstarším typům těchto knihoven u nás patří zámecká barokní knihovna na Buchlově. Knihovna má dnes 5 520 děl včetně 38 rukopisů z oblasti teologie, práva, historie, beletrie, encyklopedie, spisy o chudinství, filantropii, ekonomii atd.

V mikulovském zámku se nacházely dvě knihovny: stará ditrichštejnská, ukořistěná Švédy v roce 1645 a nová knihovna založená opět Ditrichštejnou po třicetileté válce, jejíž nejcenější část byla rozprodána v roce 1933 a aukcích ve Vídni a ve Švýcarsku. Knihovna obsahovala širokou škálu knih od historie, práva, medicíny, přírodních věd až po politiku nebo poezii. V průběhu staletí byla postupně doplňována a nakonec se podařilo zachránit 117

⁹ CEJPEK, Jiří. *Stručný přehled dějin českého knihovnictví*. Praha, 1967, s. 24-25. ISBN nemá.

rukopisů a 208 prvotisků. Dnešní počet svazků činí zhruba 9 000 svazků, 60 rukopisů a 330 prvotisků.¹⁰

K výraznému rozšíření zámecké knihovny v Opočně došlo v 18. století, kdy na základě rodové aliance přišla do Opočna knihovna Mansfeldů. Na Opočně je také uložena tzv. Francouzská knihovna, sběratelské dílo Josefa Colloredo – Mansfelda, s četnou historickou literaturou a se vzácnými edicemi historických pramenů k dějinám evropské politiky od 16. století, souborem tisků o řádu zlatého rouna, vše v pečlivých moderních vazbách z kůže a pergamenu.

Cenná svým obsahem je nevelká kounicovská knihovna v slavkovském zámku. Rozsah vlastního jádra knihovny, vyjádřený nejstarším tiskem z roku 1523 až po konec 18. století, je pečlivě vybrán a opatřen koženými vazbami.

Hradní knihovna na Křivoklátě sem byla přemístěna Fürstenbergů v roce 1881 z pražského paláce. Nyní je instalována v části někdejšího královna traktu. Původně palácová knihovna české větve knížat Fürstenbergů vznikala od roku 1751 v Praze. Knihovna obsahuje 24 000 svazků převážně z historie, filozofie, filologie, práva a poezie. Rukopisů má knihovna přes 400, mezi nimi Horatius a Vergilius na pergamenu ze 14. století, Machiavelli z roku 1526, z českých rukopisů vyniká nejstarší text středověkého Lucidáře a text Dalimilovy kroniky.

Z řady palácových knihoven šlechty v Praze dodnes zůstaly zachovány jen dvě: nostická knihovna na Malé Straně a knihovna Kinských na Staroměstském náměstí.

Zachovaných zámeckých interiérových knihoven, na původních místech, je u nás několik desítek. V odborné správě knihovny Národního muzea v Praze bylo do roku 1992 vcelku 314 zámeckých fondů s více než 1 600 000 svazky, uložených na 88 zámeckých objektech České republiky. V rámci restitucí po roce 1992 byla asi jedna třetina všech fondů vrácena především české šlechtě s tím, že odborná správa, eventuálně výpůjčky zůstávají v kompetenci knihovny Národního muzea.¹¹

Významné byly i klášterní knihovny, kterých u nás bylo ještě v roce 1950 na 150. Tematikou těchto knihoven bylo náboženství a teologie, dále filozofie, historie a církevní právo. Pro vědeckou činnost svých členů byly zaměřeny knihovny benediktinů, augustiniánů a premonstrátů. Bohaté také byly knihovny jezuitů, zaměřené zvláště na činnost pedagogickou, vědeckou a misionářskou.

¹⁰ CEJPEK, Jiří a kolektiv. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha, 2002, s. 145-148. ISBN80-246-0323-3.

¹¹ Tamtéž, s. 149-162.

Břevnovská benediktinská knihovna nabyla dnešní podoby v první polovině 18. století pod vedením Kryštofa Dienzenhofera a jeho syna Kiliána Ignáce. Knihovna je umístěna v prvním patře severního křídla klášterní budovy a instalovaná ve dvou sálech.

Broumovská benediktinská knihovna dostala svoji pozdně barokní podobu v polovině 18. století. Zachovaná knihovna má asi 14 000 svazků, rukopisný fond je až na několik výjimek nezvěstný, nachází se tam 40 prvotisků. V knihovně převládá katolická náboženská literatura, dále zakázané knihy s českobratrskými a luteránskými tisky i tisky novokřtěnců. Nachází se zde několik vzácných knih z knihovny humanisty Jana staršího Hodějovského.

Přední místo mezi klášterními knihovnami zaujímá premonstrátská knihovna na Strahově. Její dnešní podoba se začala vyvíjet od roku 1671, kdy z popudu opata Jeronýma z Hirnheimu postavil pražský stavitel Jan Dominik Orsi z Orsini starší barokní sál, dnes pro svůj obsah označený jako sál teologický. Knihovna měla v roce 1950 asi 110 000 svazků knih všech vědních oborů, nejen společenských, ale i přírodních věd, lékařství, práva i matematiky a astronomie. V knihovně je bohatě zastoupena česká i bohemikální literatura.¹²

V jižních Čechách se ujala klášterních knihoven Státní vědecká knihovna v Českých Budějovicích, která ve Zlaté Koruně instalovala jako celky menší jihočeské knihovny. Nejvýznamnější jihočeská knihovna – cisterciáků ve Vyšším Brodě – zůstala v původních interiérech na místě a počet jejich svazků je zhruba 70 000.

V severočeském kraji byla ponechána v původním interiéru stará barokní knihovna cisterciáků v Oseku. Klášterní knihovnu v Oseku spravuje Městské muzeum v Teplicích. Z osecké knihovny je v dnešní Národní knihovně na 70 rukopisů, většinou teologických a liturgických ze 14. a 15. století.

Nejvýznamnější a nejpočetnější klášterní benediktinskou knihovnou je ta v Rajhradě, která byla nově vybudovaná v polovině 17. století. Počet jejich svazků se odhaduje 65 000 svazků, včetně 120 rukopisů.

Klášterních knihoven u nás existovalo mnoho, ale roku 1950 došlo k násilnému zastavení činnosti všech klášterů v Československu. Jejich péčí byla pověřena Státní (Národní) knihovna, která je měla začlenit do sítě vědeckých knihoven. Řada menších klášterních knihoven, po vyřídění nejčennějších děl, byla určena do rezervních fondů a postupně předávána antikvariátům.¹³

Další společenskou třídou, která si budovala soukromé knihovny, bylo měšťanstvo. Před rozšířením knihtisku byly knihy u měšťanů poměrně vzácností, výjimku tvořila bible.

¹² CEJPEK, Jiří a kolektiv. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha, 2002, s. 134-136. ISBN 80-246-0323-3.

¹³ CEJPEK, Jiří a kolektiv. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha, 2002, s. 139-140, 145. ISBN 80-246-0323-3.

Přítom rukopisná bible byla drahá a mohl ji vlastnit pouze zámožný člověk. Mimo biblí se tu setkáváme ještě s různými výklady kázání, životopisy svatých a žaltáři. Rozmach a rozvoj počtu knih v měšťanských knihovnách nastává až ve druhé polovině 16. století. Přesto však zůstávaly knihy stále drahé a jejich cena se nesnížila ani s rostoucím počtem tiskáren.¹⁴

S počátky českého lidového knihovnictví souvisí i soukromé knihovny českých vlastenců, především učitelů, kněží a spisovatelů. Tyto knihovny často ve svém místě plnily funkci veřejných knihoven a jejich charakter byl všeobecně-vzdělávací.

Za první republiky byla řada soukromých knihoven, především šlechtických, zrušena a její fondy rozdělené do veřejných knihoven. Jako celek se uchovala Nostická knihovna v Praze, v roce 1953 přejmenovaná na knihovnu Josefa Dobrovského.¹⁵

¹⁴ CEJPEK, Jirí. *Stručný přehled dějin českého knihovnictví*. Praha, 1967, s. 26-27. ISBN nemá.

¹⁵ Tamtéž, s. 53.

3. VEŘEJNÉ KNIHOVNY NA NAŠEM ÚZEMÍ

3.1. VZNIK VEŘEJNÝCH KNIHOVEN A JEJICH VÝVOJ DO ROKU 1848

Historie veřejných čítáren na našem území sahá do 2. poloviny 18. století. Tehdy, konkrétně v roce 1769, byla v Praze veřejnosti zpřístupněna nová karolinská knihovna. Byla otevřena čtyřikrát týdně a na požádání si čtenáři mohli prohlédnout některé katalogy. V závislosti s osvícenským myšlením a jeho proudy byla roku 1777 otevřena „c. k. knihárna“ – univerzitní knihovna pro obecnost. V této době již začínají být čítárny čím dál více oblíbenější. Tomu se přizpůsobily i knihovny klášterní, šlechtické i učenecké a povolily přístup veřejnosti.

První čítárna novin a časopisů, později i knih, byla v Praze soukromým podnikem jednoho z nejvýznamnějších knihkupců té doby, Wolfganga Gerleho zřízena roku 1772 a nazývala se *Learned Club*.¹⁶ Ve svém domě, pro potřeby čtenářů, upravil jeden pokoj, kde mohli předplatitelé v pohodlí číst a vést debaty. O trvání *Learned Clubu* se nedochovali žádné zprávy. Tisk se o něm nezmiňoval, a tak pravděpodobně neměl dlouhého trvání. Dnes již můžeme jen polemizovat, zda zanikl kvůli nezájmu čtenářů, nevyhovujícímu prostoru nebo nedostatku peněžních prostředků. Přesto však myšlenka Gerleho nezmizela. Obživla v tzv. šlechtickém kasinu, kde se pěstovala společenská zábava a také zde byly k dispozici všechny noviny a časopisy. Na řadu vznikajících čítáren navazuje v roce 1779 tzv. „*Lesekabinet*“, založený při c. k. normální škole v Praze. Jednalo se o školní knihovnu, kde se nacházely vychovatelské spisy určené pro doplňování vědomostí studentů.¹⁷

V osmdesátých letech začínají postupně kavárny zastupovat čítárny novin a časopisů. Některé kavárny dokonce za menší poplatek půjčovaly noviny a časopisy svým zákazníkům domů, což mezi veřejností vzbuzovalo zájem. Později se ke kavárnám přidaly i hostince a lahůdkářské obchody. Především v devadesátých letech, kdy se zájem o četbu zvyšoval, díky událostem ve Francii. Do Prahy docházely jak desítky německých novin, tak i několik anglických či francouzských. O české noviny nebyl tehdy ještě zájem.

I mimo Prahu se objevovaly návrhy o založení veřejných čítáren. Například v Hradci Králové chtěli zřídit, na popud duchovního Augusta Helferta, společnou knihovnu. Přesto však k založení z neznámých příčin nedošlo.¹⁸

¹⁶ ŠINDELÁŘ, Karel. *Dějiny knihoven v českých zemích do roku 1918*. Praha, 1989, s. 75. ISBN nemá.

¹⁷ VOLF, Josef. *Dějiny veřejných půjčoven knih v Čechách do r. 1848*. Praha, 1931, s. 6-8. ISBN nemá.

¹⁸ Tamtéž, s. 9-11.

V Praze byla řada soukromých knihoven, ale jen některé byly přístupné veřejnosti. Otevření veřejné knihovny v Klementinu mělo význam pro zesílení styku mezi knihou a čtenářem. Zde byla možnost čtení pouze knih starých nebo vědeckých, a tak se začala rýsovat myšlenka využití nové zábavné literatury.

S ní přišel bratr Wolfganga Gerleho Ondřej, který v Praze založil jedinou povolenou čítárnu časopisů a novin a půjčovnu knih. Byla otevřena v roce 1781 a po několika přesídleních našla své místo v domě „U půl zlaté hvězdy“, na Staroměstském náměstí, kde se soustřeďoval veškerý knihkupecký ruch tehdejší Prahy. Za mírný poplatek se zde půjčovaly knihy, noviny a časopisy. Malá příruční knihovna obsahovala několik německých a francouzských děl všemožného rázu. Aby se zde nepůjčovaly zakázané knihy, dávaly si úřady předkládat seznamy půjčovaných knih se všemi přírůstky a občas uspořádaly i kontroly. Z počátku bylo návštěvníků hodně, ale postupně zájem o knihovnu klesal. Gerle se snažil nalákat nové čtenáře, zřídil místnost s kulečníky a dovoloval i jiné hry. Avšak ani to nepomohlo. Objevovaly se stížnosti, že v knihovně nejsou knihy pro osvěcené čtenáře. Lidé toužili po zábavném čtení, k čemuž přispěly oblíbené a volně prodejné brožurky. V nich se psalo volně a bez zábran o všech a proti všem. A tak první čítárna a půjčovna knih v roce 1796 zanikla.¹⁹

Druhou půjčovnu knih zřídil v Praze v devadesátých letech 18. století knihkupec a nakladatel František Haas. Neměl žádná povolení, a tak to v pravém slova smyslu nebyla půjčovna. Čtenářům poskytoval knihy, které sám vydal nebo měl na skladě. Proti Hassovi se však postavil Ondřej Gerle, který měl jako jediný úřední povolení k takovému půjčování. Na základě šetření měl Haas zákaz půjčovat knihy, pokud nepředloží úplný seznam knih a nedostane povolení. Nakonec ho získal a mohl tak v půjčování, teď již za vyšší poplatek, pokračovat.²⁰ Tehdy zavádí nový způsob půjčování po stránce technicko-vypůjční, která byla oblíbená. Žadatel, jenž vyhověl všem předepsaným peněžním požadavkům (zápis, záloha, předplatné), předložil žádanku. Na tu napsal podle katalogu některé spisy, které chtěl půjčit. Po přečtení knihu vrátil, někdy i s poznamenaným datem a svým jménem, z čehož se dalo zjistit, kolik čtenářů kniha měla a jaké se těšila oblíbenosti. Čtenáři toužící po módní četbě, si zde mohli vypůjčit romantické příběhy o rytířích, loupežnících, strašidlech a duchách, jak tomu bylo ostatně i jinde. O zakládání půjčoven, nejen obecných, ale i odborných, byl náhle velký zájem. Například knihkupec August Geers si chtěl založit odbornou půjčovnu lékařsko-chirurgických knih. Jeho žádost byla dvorním dekretem zamítnuta, tehdy se již

¹⁹ VOLF, Josef. *Dějiny veřejných půjčoven knih v Čechách do r. 1848*. Praha, 1931, s. 13-15. ISBN nemá.

²⁰ ŠINDELÁŘ, Karel. *Dějiny knihoven v českých zemích do roku 1918*. Praha, 1989, s. 77. ISBN nemá.

jednalo o zrušení všech půjčoven vůbec. Podobně nedošlo k založení půjčovny hudebnin, kterou chtěl v Praze zřídit spisovatel a skladatel Josef Polt.²¹

O půjčování knih mimo Prahu před rokem 1800 toho, až na jednu výjimku, mnoho nevíme. Tou výjimkou je Plzeň, kde byly vedle sebe dvě veřejné půjčovny knih. Německá „*Lesekabinete*“ knihtiskaře Josefa Jana Morgensäulera a česká půjčovna Josefa Kavky. Morgensäuler si svoji knihovnu zařídil v roce 1790 a o její působnosti není mnoho známo. O půjčovně Kavky také nemáme příliš informací. Zajímavostí je, že její majitel nebyl knihtiskař ani knihkupec, nýbrž taneční mistr. Před vznikem knihovny, musel předložit podrobný seznam půjčovaných knih, kterých bylo na 500. Morgensäuler vznesl proti Kavkově půjčovně stížnost, pravděpodobně měl strach z konkurence, ale ta byla nakonec zamítnuta. O dalším osudu obou půjčoven se nic nedochovalo.²²

Na konci devadesátých let docházelo k odumírání činnosti a posléze uzavírání jednotlivých půjčoven v důsledku obav státních úřadů, které v jejich působení spatřovaly možnost šíření myšlenek Velké francouzské revoluce. V roce 1798 tak vídeňská dvorní kancelář vydala dekret o zrušení čítáren, jehož platnost byla v dubnu roku 1799 rozšířena také na půjčovny knih.²³ Nicméně se objevovaly pokusy o zakládání půjčoven, ale většinou neměly dlouhého trvání. Po zrušení veřejných půjčoven se nijak nezvýšil odbyt knih u knihkupců, jak by se dalo očekávat. Zákaz půjčoven, čítáren a novin v kavárnách jako by zničil touhu lidí po čtení.

Menší změna nastala po roce 1811, kdy mohly být půjčovny zřizovány pouze v hlavních městech (u nás mimo Prahy, i v Brně a Olomouci). Byly stanoveny přísnější podmínky pro žadatele i pro obsah knihovny. Žadatel měl mít například literární vzdělání, dobré politické vlastnosti nebo disponovat vlastním majetkem. Po dosažení povolení musel složit slib, že bude předpisy řádně plnit. V knihovně musely být zastoupeny různé obory od dějepisných, po starověkou literaturu, literaturu pro mládež až po spisy o válečnictví.²⁴

Nové situace využil, již dříve zmiňovaný, knihkupec František Haas. Ten se přihlásil o znovuoobnovení své půjčovny. Ta však nejspíše podlehla konkurenční půjčovně Karla Bartha, která byla pokračovatelkou Gerlovy půjčovny z 18. století. Roku 1812 měla Barthova půjčovna 1351 svazků a v roce 1837 již přes 6000. Vedle všeobecné půjčovny si pořídil i zvláštní půjčovnu pouze s francouzskými, anglickými a italskými knihami. Zdá se ale, že se tento pokus s cizojazyčnou literaturou nezdařil, není totiž o ní více zmíněk. Po smrti

²¹ Tamtéž, s. 29-32.

²² VOLF, Josef. *Dějiny veřejných půjčoven knih v Čechách do r. 1848*. Praha, 1931, s. 34-36. ISBN nemá.

²³ ŠINDELÁŘ, Karel. *Dějiny knihoven v českých zemích do roku 1918*. Praha, 1989, s. 77. ISBN nemá.

²⁴ VOLF, Josef. *Dějiny veřejných půjčoven knih v Čechách do r. 1848*. Praha, 1931, s. 38-47. ISBN nemá.

Bartha jeho půjčovna zaniká. Novinkou se stala Junghanszova půjčovna hudebnin z roku 1823. Měla poskytovat nejenom zábavu, ale i poučení o straší i nové hudební tvorbě a literatuře. Stala se velmi oblíbenou a téměř dvacet let byla jedinou půjčovnou tohoto typu v Praze. Půjčovnu, nebývale velkých rozměrů, si v Praze roku 1843 zařídili synové Bohumila Haase. Její katalog obsahoval přes 16 000 samostatných děl. Také ve venkovských městech se objevují pokusy o zakládání půjčoven, které však byly většinou zamítnuty.²⁵

Vývoj veřejných půjčoven do roku 1848 neměl skoro žádný význam pro národní uvědomění. Svým založením i obsahem byly půjčovny německé a české knihy se zde téměř neobjevovaly. Navíc se jednalo o podniky soukromé a zřizované za účelem zisku. Plodem vlasteneckého nadšení se staly až lidové knihovny, zakládané spíše na vesnicích vlastenecky smýšlejícími jedinci.²⁶

Za české lidové knihovny lze považovat ty knihovny, které u nás vznikaly od první poloviny 19. století a rozvíjely se z potřeb drobné městské a vesnické buržoazie, inteligence, rolníků a dělníků. Převážně obsahovaly české knihy a časopisy. K nejstarším českým knihovnám, jenž předcházeli pozdějším veřejným knihovnám, lze zařadit knihovnu v Radnici, založenou roku 1818 Antonínem J. Puchmajerem.²⁷

K vývoji českých lidových knihoven také přispívaly česká obrozenecká nakladatelství. Jedno z prvních si v roce 1790 založil významný český nakladatel Václav Matěj Kramerius, jehož nakladatelství neslo název Česká expedice. V ní vycházela jak předbělohorská literatura, tak i knížky lidového čtení a Krameriovy c. k. vlastenecké noviny. Mezi další významné české obrozenecké nakladatele patřili jindřichohradecký Landfras nebo Jan Hostivít Pospíšil se synem Jaroslavem. Významný stupeň ve vývoji českých lidových knihoven představovaly veřejné obecní a městské knihovny. První takovou knihovnou byla pravděpodobně obecní knihovna v Žebráku, založená v roce 1834. V tomto období se jednalo spíše o ojedinělý čin, přesto však na ni navazovaly další knihovny – v Roudnici, Litomyšli, Vysokém Mýtě nebo v Berouně. Rychlý růst nastává až v polovině 40. let 19. století. Zakládání českých veřejných knihoven nebylo jednoduché. Většinou k tomu bylo zapotřebí přímluvy nějakého mocného místního příznivce. Na druhé straně zřizování školních knihoven bylo o něco snazší. Stávaly se nástrojem pokroku a národního uvědomění nejen mezi studenty, ale i veřejností a plnily tak funkci knihovny školní i obecní.²⁸

²⁵ Tamtéž, s. 48-58.

²⁶ Tamtéž, s. 62.

²⁷ ŽIVNÝ, Ladislav. *Veřejné knihovny, jejich vývoj a správa*. Praha, 1919, s. 20. ISBN nemá.

²⁸ CEJPEK, Jirí. *Stručný přehled dějin českého knihovnictví*. Praha, 1967, s. 51-56. ISBN nemá.

3.2. KNIHOVNY VE 2. POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Revoluční rok 1848 zastihuje české knihovnictví již v rozvinutém stavu. V Praze jsou v té době tři veřejné knihovny: Univerzitní knihovna, knihovna Národního muzea a knihovna Průmyslové jednoty. Z vědeckých knihoven přístupných úzkému okruhu veřejnosti zde působí knihovna Královské české společnosti nauk a knihovna Polytechnického ústavu i řada významných knihoven šlechtických a klášterních.

Na českém venkově do té doby vyrostla řada lidových knihoven jak registrovaných, těch bylo kolem 46, tak i mnoho zakládaných ilegálně. Zpočátku se objevuje, po vyhlášení svobody a díky šíření knižní kultury do nejširších vrstev národa, slibný rozvoj českého knihovnictví. Tyto naděje však zmařila porážka revoluce. V Čechách nastalo období bachovského absolutismu. Následné politické změny se nepříznivě projeví i v knihovnictví. Již na počátku roku 1851 vyšlo nařízení o zákazu zakládání knihoven bez povolení ministerstva. Avšak ve výstavbě nových lidových knihoven se dále pokračovalo. Uvolnění nastalo až po vydání *Říjnového diplomu* v roce 1860, kdy začíná absolutismus ustupovat. To se příznivě projevilo v novém rozmachu českého knihovnictví. Dokladem o příznivém rozvoji svědčí i anketa časopisu „*Světobzor*“, která shromáždila údaje o českých knihovnách všeho druhu. V desetiletí 1861 – 1870 tedy vzniklo 102 školních a 91 obecních a spolkových knihoven. Význam ankety byl jednak kulturně-politický (měl podněcovat zakládání knihoven), jednak praktický (měl sloužit jako adresář knihkupectvím a nakladatelstvím).²⁹

Od 70. let 19. století se objevují knihovny dělnických spolků a besed a od roku 1878 první knihovny dělnické strany. Vývoj těchto knihoven souvisel s vývojem dělnického hnutí a jeho jednotlivými etapami. Většinou se jednalo o menší knihovny s českou i německou literaturou určenou pro dělníky. Jednou z největších byla knihovna potravního spolku „*Oul*“, založená v počátcích dělnického hnutí v roce 1868. Na druhé straně vznikaly i knihovny obchodních a živnostenských komor v Brně, Olomouci a Opavě, jejichž literatura se postupně měnila z německé na českou. Jednou z největších byla knihovna Obchodní a živnostenské komory v Brně. V roce 1867 došlo ke vzniku spolku „*Matice lidu*“, v jejímž čele stál Dr. Eduard Grégr. Její naučná i krásná literatura velmi přispěla k ozdravení knihovnických fondů. Významnou organizací v oblasti zakládání českých lidových knihoven, především v národnostně ohrožených místech, byla *Umělecká beseda*. Jejím hlavním úkolem bylo upozorňovat na ta místa, která by založení knihoven nejvíce vyžadovala. Řada knihoven tedy

²⁹ CEJPEK, Jirí. *Stručný přehled dějin českého knihovnictví*. Praha, 1967, s. 64-64. ISBN nemá.

vzniká např. v Opavě, Telči, Znojmě, Olomouci nebo Frýdku. V roce 1897 se objevil první zájem státu o lidové knihovny a zemský statistický úřad provedl první statistické šetření o knihovnách. Své první ústředí získává české knihovnictví v roce 1904 vytvořením *Svazu osvětového*.³⁰

³⁰ Tamtéž, s. 66-67.

3.3. KNIHOVNY V 1. POLOVINĚ 20. STOLETÍ

Historické události, které vedly k rozkladu rakousko-uherské monarchie a vytvoření samostatné Československé republiky, poznamenaly i vývoj českého a slovenského knihovnictví.

Již před 1. světovou válkou měla česká země rozsáhlou síť knihoven. V Čechách jich v roce 1910 bylo 3 883 českých knihoven, z nichž 566 bylo německých. Dalších 2 139 tvořily knihovny sokolské, hasičských sborů, dělnických spolků apod.³¹

Již od počátku 20. století se datují snahy o zákonnou úpravu lidového knihovnictví. K tomu došlo až 22. července 1919, kdy je schválen Národním shromážděním Zákon o veřejných knihovnách obecních. Jeho autory byly Max Pilát, František Lukavský a Stanislav Kostka Neumann. Podnět k tomuto zákonu dal 14. října 1918 Ladislav Živný.³²

Mimo povinnost zřizovat veřejné knihovny ve všech politických obcích stanovil zákon také povinnost zakládat samostatné menšinové knihovny, určené pro obyvatelstvo jiného národa. Nově zákon knihovnám nařizoval, aby měly půjčovnu, čítárnu a příruční knihovnu a měly být zřízeny do dvou let. Dále umožňoval obcím převzít spolkové nebo jiné knihovny, což znamenalo, že zde nemusela být zakládána zcela nová knihovna. Byly také stanoveny knihovní rady, které sloužily k jmenování knihovníků a pomocných sil. Knihovny v obcích nad 10 000 obyvatel měly mít knihovníka z povolání a dozor nad knihovnami vykonávali knihovničtí instruktoři.³³

V letech první republiky se zákon stal spíše obecným rámcem a teprve později dostával konkrétní obsah. Také se na jeho přípravě projevila určitá uspěchanost a jeho zásady by neprošly do praxe díky řadě profesionálních dobrovolných knihovníků. V novém státě vznikala také řada politických stran, které měly vlastní knihovny. V první řadě již fungující sociálně demokratická strana dělnická, dále pak komunistická, agrární, československá strana lidová, socialistická nebo národně demokratická. Rozsáhlou síť tvořily i knihovny školní, kterou měla téměř každá škola v zemi a podléhaly ministerstvu školství a národní osvěty. Státní vědecké knihovny existovaly již za Rakouska-Uherska a za první republiky zůstaly v izolaci a sloužily úzkému okruhu, převážně vysokoškolsky vzdělané inteligenci. Po roce

³¹ CEJPEK, Jirí a kolektiv. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha, 2002, s. 181. ISBN 80-246-0323-3.

³² FRIDRICH, František. *Veřejné knihovny obecní v Československu 1919-1929*. Praha, 1931, s. 10-12. ISBN nemá.

³³ CEJPEK, Jirí. *Stručný přehled dějin českého knihovnictví*. Praha, 1967, s. 73-75. ISBN nemá.

1918 vzniká řada administrativních knihoven, které byly součástí institucí a s rozvojem československé armády také vojenské knihovny.³⁴

Nová etapa českého knihovnictví nastává v letech 1918 – 1920, kdy dochází k vyšší demokratizaci a snaze dosáhnout vyšší odborné úrovně knihovnické práce. Začala se rozšiřovat přístupnost knihoven obyvatelstvu, zakládaly se nové a zpřístupňovaly se dosud omezené knihovny. V těchto letech si knihovnictví začalo vytvářet svou základnu v podobě administrativního ústředí v ministerstvu školství a národní osvěty, knihovnického spolku, časopisu, pravidelných edičních možností a knihovnických škol.³⁵

V prvním období 20. let se téměř v každé obci nacházela veřejná knihovna, podle požadavku prvního knihovnického zákona. Pouze 5 % malých obcí tento požadavek, za deset let působení zákona, nesplnilo.³⁶ V těchto obecních knihovnách se objevovaly často velmi malé soubory knih, což vedlo později k úbytku čtenářů. Tyto knihovny nebyly doplňovány tak rychle jak bylo potřeba. Přesto, že na vesnicích žilo více obyvatel než ve městech, příjmy knihoven zde byly nižší.

Velkým úspěchem byla výstavba dvou knihovnických budov v Praze, které začaly svůj provoz v roce 1929. Jednalo se o budovy pražské veřejné knihovny a její pobočky na Vinohradech, které se na dlouhou dobu staly jedinými stavbami postavenými pro knihovní účely.³⁷

V letech 1921 – 1922 se začalo jednat o novelizaci zákona o veřejných knihovnách obecních. Ta se měla týkat především organizačních, finančních a formálně právních otázek. K novelizaci však, díky nepochopení vládních činitelů, nedošlo. Rozvoj veřejných knihoven i jiných lidově-výchovných zařízení byl brzděn nedostatkem finančních prostředků, které měly dotovat především obce.³⁸

Hospodářská krize v roce 1929 zasáhla ničivě všechny oblasti společenského života, knihovnictví nevyjímaje. Nejvíce utrpěly veřejné knihovny, kterým byla snížena dotace jak od obce, tak od státu. Někde dokonce obce přestaly vyplácet dotace úplně. Kvůli snižování položek pro lidově-výchovné instituce se vznesla řada protestů, svůj postoj vyjádřil i Karel Čapek. Paradoxně v době krize stoupal počet čtenářů. Některým obyvatelům, kteří toužili po kultuře, totiž nezbylo nic jiného, než využít nejlacinější kulturu – výpůjčku knihy ve veřejné knihovně. Mnohým nezaměstnaným byly knihy půjčovány i zdarma.

³⁴ Tamtéž, s. 77-80.

³⁵ Tamtéž, s. 84.

³⁶ FRIDRICH, František. *Veřejné knihovny obecní v Československu 1919-1929*. Praha, 1931, s. 31. ISBN nemá.

³⁷ CEJPEK, Jirí. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha, 2002, s. 193. ISBN 80-246-0323-3.

³⁸ CEJPEK, Jirí. *Stručný přehled dějin českého knihovnictví*. Praha, 1967, s. 85-87. ISBN nemá.

Za první republiky byla velmi oblíbená četba tzv. brakové literatury, kterou najdeme v knihovních fondech dodnes. Tato literatura vydávaná ve velkých nákladech, propagovaná agenty soukromých nakladatelství, se hrnula na regály veřejných knihoven všemi skulinami. Finanční situace knihoven je vedla k nákupu této levné, ale čtenáři žádané literatury na úkor drahé naučné literatury.³⁹

V roce 1930 vzniká další knihovnická organizace – Československá knihovědná společnost. Jejím úkolem bylo rozvíjet teoretickou činnost ve třech oborech: bibliologii, bibliografii a knihovnictví. V důsledku krize, která postihovala hmotnou základnu knihovnictví i obsah jejich fondů a samotnou činnost, volala řada knihovníků po sjednocení knihovnických spolků. Nakonec se to podařilo a k sjednocení Spolku československých knihovníků a jejich přátel a Spolku veřejných obecních knihovníků došlo v roce 1935. Nová organizace se nazývala *Ústřední spolek československých knihovníků*.⁴⁰

Postupné zotavování z krize netrvalo příliš dlouho. Objevila se nová hrozba v podobě stále rostoucího fašismu. Literatura podporující fašismus se vyskytovala především v německých veřejných knihovnách. Následný mnichovský diktát a obsazení pohraničního území německými okupanty byly začátkem konce předmnichovské éry československého knihovnictví. V období druhé republiky se zabavovalo vše co hovořilo proti fašismu. Skončilo období významného rozvoje československého knihovnictví.⁴¹

³⁹ CEJPEK, Jiří a kolektiv. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha, 2002, s. 207. ISBN 80-246-0323-3.

⁴⁰ CEJPEK, Jiří. *Stručný přehled dějin českého knihovnictví*. Praha, 1967, s. 109-110. ISBN nemá.

⁴¹ Tamtéž, s. 113-116.

3.4. KNIHOVNY PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE AŽ PO SOUČASNOST

Po druhé světové válce se objevila snaha obnovit československé knihovnictví a zacelit rány způsobené okupací. Důležité bylo odstranit fašistickou literaturu z knihoven a otevřít dosud uzavřené knihovny. Ihned po osvobození Československa vznikl „*Národní výbor knihovnický*“. Za své krátké působení se mu podařilo sjednotit dosavadní knihovnické spolky v jednotný Svaz českých (později československých) knihovníků a připravit návrh na reorganizaci knihovnictví v zemi.

Po vítězném únoru 1948 a nástupu komunistické strany k moci, byl vyhlášen socialistický program výstavby knihovnictví v Československu. Jeho hlavním bodem byl návrh nového knihovnického zákona, který byl nakonec vydán až v roce 1959. V programu se také řešily otázky vzdělání knihovníků, vytvoření Národní knihovny, zlepšení mezinárodní výměny knih nebo očištění knihoven od neideologické, „škodlivé“ literatury. Nový vývoj knihoven se netýkal pouze vyřazování „nevhodných“ knih, ale také zde byla snaha knihovníků o přiblížení se k čtenářům. Knihovníci již nepracovali pouze s jedincem, nýbrž i se čtenářským kolektivem, snažili se poznat jeho potřeby a podle toho usměrňovat kvalitu výpůjček. I zde se objevila určitá plánovitost.⁴²

Na celostátní konferenci KSČ v roce 1956 bylo vytvořeno ministerstvo školství a kultury, pod něž náležely i všechny druhy knihoven. Jeho cílem bylo upevnit jednotu a lepší spolupráci knihoven mezi sebou. V zájmu této doby bylo urychlení přechodu knihoven k socialistickým zásadám a rozšíření působení idejí marxismu-leninismu.⁴³

Velký vliv komunistické literatury v knihovnách zůstal až do pádu tohoto režimu v roce 1989. Poté se do knihoven postupně vrací „zakázaná“ světová i česká literatura.

V roce 1992 dochází k významnému počátku projektu CASLIN, což je automatizovaná knihovnická informační síť. Tento projekt velmi pomohl urychlit proces automatizace velkých knihoven.⁴⁴ V 90. letech k nám také začal pronikat internet, z něhož se postupně stalo významné komunikační médium i pro samotné knihovny, které ho začaly využívat a jako první spolu s vysokými školami umožnily přístup veřejnosti k tomuto médium. Pro knihovny se stal internet na jedné straně zdrojem různých informačních bází a rychlé meziknihovní komunikace, na druhé straně značně rozšířil nabídku dalších služeb

⁴² CEJPEK, Jirí. *Československé knihovnictví*. Praha, 1965, s. 47-51. ISBN nemá.

⁴³ Tamtéž, s. 56.

⁴⁴ NOVOTNÁ, Eva. *Národní knihovna ČR: průvodce historií*. Praha, 2002, s. 24. ISBN 80-7050-399-8.

a informací pro čtenáře a uživatele.⁴⁵ Hlavní náplň webových prezentací většiny knihoven tvoří elektronický katalog, který umožňuje čtenářům objednat požadovanou knihu nebo prodloužit výpůjční lhůtu z pohodlí domova. Tímto tak odpadá tradiční vypisování objednacích lístků a čekací doby na výdej knihy. S možností přístupu čtenářů k internetu, vlastní webové stránky knihoven, růst knižní produkce, digitální knihy, CD a DVD, to vše za posledních několik let změnilo tvář knihoven.⁴⁶ Ty se staly moderními a informačními centry obce a snaží se svým čtenářům nabídnout řadu doprovodných služeb, přednášek, výstav apod.

⁴⁵ SODOMKOVÁ, Jana. Čtenář: měsíčník pro knihovny. In *Internet a veřejné knihovny* 53, 2001, č. 7-8, s. 194. ISSN 0011-2321.

⁴⁶ STELLNER, František – POLÁČEK, Jaroslav a kolektiv. *Internet nejen pro historiky*. Praha, 2003, s. 20. ISBN 80-247-0338-6.

3.5. TYPY A DRUHY KNIHOVEN

Na našem území existovalo a existuje několik typů knihoven, které se zaměřovaly na různá odvětví.

Mezi nejrozšířenější patřily **lidové knihovny**, dnes městské nebo obecní. Tyto knihovny se nacházely v každé obci a jejich historie sahala až do období národního obrození. Tehdy se nazývaly veřejné knihovny, ale po únoru 1948 se jejich název změnil na lidové. V socialistickém duchu se začalo s jejich proměnou, od organizační struktury až po obsah jejich fondů. Po reorganizaci lidových knihoven se pozornost zaměřila na vybudování krajských a okresních lidových knihoven, které měly také za úkol pomáhat „zaostalejším“ vesnickým knihovnám. Dnes nejsou tyto knihovny pod dozorem žádné politické ideologie. Jejich fondy obsahují literaturu ze všech koutů světa a svým čtenářům se snaží nabídnout i rozšiřující služby moderní doby.⁴⁷

Zvláštním typem knihoven byly **pojízdné knihovny**, tzv. „bibliobusy“. Byly majetkem ministerstva kultury a plnily významnou funkci především za doby socialismu, kdy bylo třeba zvýšit osvětovou péči vesnických obyvatel. Například v roce 1954 se pohybovalo na našem území 15 pojízdných knihoven, které byly vybaveny moderním zařízením. Uvnitř se nacházely regály s knihami, rozhlasové zařízení, projekční aparát nebo maňáskové divadlo.⁴⁸ Dnes se již tyto knihovny nenazývají pojízdné, nýbrž mobilní a jsou velmi oblíbené v zahraničí, kde nahrazují běžné kamenné knihovny. U nás v současnosti fungují pouze bibliobusy v Praze a Plzni. Městská knihovna v Praze vlastní tři takovéto vozy a v Plzni mají jeden. Svým čtenářům tak poskytují nejenom knihy, časopisy, hudební nosiče, ale i sociální kontakt, především pro starší lidi v důchodu.⁴⁹

Dalším typem byly **státní vědecké knihovny**, dnes vědecké, v nichž se nachází především odborná a vědecká literatura. Tyto knihovny spolupracují s vědeckými, výzkumnými a výrobními pracovišti, jimž poskytují bibliografické informace, usnadňují pedagogickou a vědeckou práci vysokým školám a pomáhají i samotným studentům. Historie některých fondů vědeckých knihoven je velmi stará. K nejstarším patří Universitní knihovna v Praze a Státní technická knihovna. Za předmnichovské republiky bylo v Československu 8 veřejných vědeckých knihoven, které se nacházely především ve velkých městech. Vedle toho existovaly i knihovny vědeckého charakteru, které byly majetkem spolků a veřejnosti

⁴⁷ CEJPEK, Jirí. *Československé knihovnictví*. Praha, 1965, s. 91-95. ISBN nemá.

⁴⁸ CEJPEK, Jirí a KÁBRT, Jiří. *Základy knihovnictví*. Praha, 1956, s. 41. ISBN nemá.

⁴⁹ URL: <<http://www.velkaepocha.sk/2009081410709/Pojizdne-knihovny-Celosvetova-tradice.html>> [cit. 2010-01-06]

nepřístupné. Po roce 1945 byly všechny tyto knihovny převzaty do státní správy a také vznikla řada nových státních vědeckých knihoven. Dnes se vědecké knihovny nacházejí v každém větším městě.⁵⁰

Podtypem vědeckých knihoven jsou **vysokoškolské knihovny**, které shromažďují a půjčují především odbornou a vědeckou literaturu pro studijní a vědeckou práci jak profesorů, tak studentů. Tyto knihovny vznikly tehdy, když univerzitní knihovny již nestačily plně uspokojovat potřeby vysokých škol. Vývoj těchto knihoven byl přerušen v roce 1939, kdy byly zrušeny vysoké školy. Obnovení a rozvoj nastal až po roce 1945. Tyto knihovny nejsou zcela soběstačné, pedagogickým pracovníkům a studentům mohou nabídnout vždy jen výběr literatury z příslušného oboru. Jejich význam spočívá v poskytování základní a potřebné literatury přímo na pracovišti a zajišťování studia nezbytným množstvím učebnic, skript a jiných učebních pomůcek.⁵¹

Dalším druhem knihoven u nás byly **technické knihovny**, které shromažďovaly a půjčovaly technickou, ekonomickou a politickou literaturu. Byl kladen důraz i na technické vzdělání pracovníků těchto knihoven, kteří pracovali nejen s odbornou literaturou knižní a časopiseckou, ale i se speciální technickou, jako byly patenty, normy, firemní literatura, výzkumné, studijní a cestovní zprávy, zprávy z kongresů atd. Po roce 1945 bylo u nás několik desítek těchto druhů knihoven, které se postupně měnily v závodní a stávaly se součástí podniků.⁵²

V **zemědělských knihovnách** se nachází především literatura zabývající se tímto odvětvím. Síť těchto knihoven tvoří převážně knihovny v oboru ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství, v jejichž čele stála Ústřední zemědělská a lesnická knihovna. Do zemědělských knihoven se řadily knihovny Ústavu pro vědeckou soustavu hospodaření, knihovny zemědělských výzkumných ústavů, stanic, veterinárních zařízení, šlechtických podniků a jiných institucí sloužících zemědělství a lesnictví a knihovny zemědělských a lesních výrobních závodů. Dnes je nejvýznamnějším představitelem tohoto typu knihoven Zemědělská a potravinářská knihovna v Praze.⁵³

Dalším významným druhem knihoven jsou **školní knihovny**, které patří mezi nejrozšířenější. Jejich úkolem je pomoc při výchově a vzdělání žáků škol. Tyto knihovny mají bohatou historii. Již na počátku 19. století, byly spjaty s počátky českého knihovnictví a napomáhaly i národnímu obrození. Poté se tyto knihovny ocitly trochu v ústraní a sloužily

⁵⁰ CEJPEK, Jirí. *Československé knihovnictví*. Praha, 1965, s. 102-103. ISBN nemá.

⁵¹ Tamtéž, s. 107-109.

⁵² Tamtéž, s. 112-113.

⁵³ Tamtéž, s. 117-118.

především potřebám školy. V době předmnichovské republiky se ozývaly hlasy po sjednocení školních a veřejných knihoven, což se podařilo jen částečně. Podtypem těchto knihoven byly žákovské a učitelské knihovny. V žákovských se nacházela především díla krásné a naučné literatury a v učitelských politická, pedagogická, odborná literatura, encyklopedie, slovníky a časopisy. Knihovníkem zde byl většinou někdo z učitelů a doplňování bylo možné z rozpočtu školy nebo různých příspěvků od různých dobrovolníků. Dnes roli některých školních knihoven převzaly městské nebo obecní knihovny a na jejich místě vznikly studijní a informační centra.⁵⁴

Muzejní a archivní knihovny jsou dalším druhem knihoven. Zákon o muzeích a galeriích z roku 1959 rozlišoval podle obvodu působnosti muzea ústřední, krajská a okresní, podle zaměření činnosti a obsahu sbírek pak muzea specializovaná a vlastivědná. Muzejní knihovny obsahují příslušnou odbornou literaturu podle vědních oborů zastoupených v muzeích, literaturu muzeologickou a regionální. Své knihovny mají také městské, okresní a jiné archivy. Tyto knihovny neveřejného charakteru, uchovávají knihovní fond dokumentární povahy. V těchto knihovnách, které jsou rovněž součástí archivních institucí, je pro veřejnost potlačena výpůjční činnost. Archivní knihovny obsahují především literaturu z oblasti společenských věd s encyklopedickými a jazykovými slovníky, odbornou archivní, historickou a regionální literaturu, časopisy, správní a právní příručky. V dnešní době mají muzea a archivy stále své knihovny.⁵⁵

Speciálním typem knihoven jsou **zdravotnické a vojenské knihovny**. Základním typem zdravotnických knihoven jsou odborné zdravotnické knihovny, které svojí literaturou pomáhaly v práci lékařům na poliklinikách, nemocnicích, psychiatrických léčebnách, výzkumných ústavech atd.

Dalším typem byly zdravotnické knihovny pro nemocné, umístěné v lůžkových zdravotnických zařízeních a jejichž úkolem bylo poskytovat pacientům hodnotnou zábavu. Dnes se zdravotnické knihovny objevují spíše jen ve větších nemocnicích.

Vojenské knihovny měly především pomáhat při výchově a získávání znalostí příslušníkům armády. Existovaly již za první republiky, ale byly součástí důstojnických kasin a vojenských kantin a většinou obsahovaly brakovou literaturu. Důležitou roli měly i knihovny zřizované ve vojenských učilištích a školách, vojenských nemocnicích a zotavovnách. Další síť tvořily vojenské vědecké knihovny, které vypomáhaly při rozvoji vojenské vědy, technického výzkumu, výuce, a politické výchově příslušníků vojenských

⁵⁴ Tamtéž, s. 123-126.

⁵⁵ Tamtéž, s. 127-128.

útvary. Svoji důležitou úlohu tyto knihovny plnily hlavně po nástupu komunistického režimu, o čemž svědčí i jejich rychlý růst v letech 1952-1954 o 150%.⁵⁶

Druhů a typů knihoven je více, ale my jsme zde zmínily, pro názornost, ty základní.

⁵⁶ CEJPEK, Jiří a KÁBRT, Jiří. *Základy knihovnictví*. Praha, 1956, s. 66. ISBN nemá.

3.6. USPOŘÁDÁNÍ VEŘEJNÝCH KNIHOVEN

Knihovny, kromě svých základních funkcí, plní částečně i funkci estetickou, proto záleží i na jejich uspořádání. Důležitý je dostatečný přehled a značení příslušných regálů v knihovnách, kde se vystavují knihy. Regály jsou buď dřevěné, nebo železné, které se používají ve větších knihovnách.⁵⁷ Důležité je také značení knih, které veřejná knihovna vlastní. Zpravidla se používá razítko, které se nachází jak na rubu titulního listu, tak i na určitých stránkách knihy. Neodmyslitelnou součástí knihovny jsou i pulty, stolky, kde se půjčují a vrací knihy. V dnešní době na nich nechybí počítač, který má speciální knihovnický program, usnadňující práci knihovníka.

Významnou funkci pro přehlednost v knihovně představoval knihovní deník a lístkový katalog, v dnešní době elektronický katalog. Knihovní deník obsahoval: pořadové číslo, datum zakoupení knihy, jméno autora, název knihy a její cenu. Lístkový katalog byl důležitý pro orientaci a snadné vyhledávání dané knihy. Měl být přehledný, stručný, jasný a se všemi potřebnými informacemi.⁵⁸

Hlavní prioritou v knihovnách byl volný přístup čtenářů ke knihám., což platí dodnes. Čtenář měl možnost si kteroukoliv knihu najít v regálech, díky řazení knih podle abecedy na podkladě jmen autorů. Kvůli této novince, tak nemusel využívat pomoc seznamů. Dnes mu vyhledávání titulů usnadňuje speciální elektronický katalog, kde čtenář zjistí základní informace o dané knize nebo to, zda je volná k půjčení.

Základem systému výpůjčky byl knižní lístek, který se umísťoval do zvláštní kapsy v dolním rohu knižních desek. Na tomto lístku byly vedeny zápisky výpůjček. Pokud si chtěl čtenář z knihovny půjčovat knihy, musel při první návštěvě vyplnit přihlášku s osobními údaji, tedy jménem, zaměstnáním, rokem narození, bydlištěm a svým podpisem. Tento způsob přihlášení se používá dodnes, stejně tak jako legitimace, na které je jméno čtenáře a jeho číslo. Doplnkem legitimace byla obálka, která ji měla chránit před poškozením. Musela být zhotovena z odolnějšího papíru a potištěna z obou stran kalendářem, kde si čtenář poznamenal den své výpůjčky. Protějškem této obálky byla čtenářská obálka, určená pro vkládání knižních lístků vypůjčených knih. Její přední strana obsahovala rovněž kalendář, kde se zaznamenával den, kdy byla kniha půjčena.⁵⁹ Nad kalendářem bylo velké číslo čtenářovy legitimace a na zadní straně jeho jméno a adresa, což umožňoval práci knihovníka

⁵⁷ ŽIVNÝ, Ladislav. *Veřejné knihovny: jejich vývoj a správa*. Praha, 1919, s. 39. ISBN nemá.

⁵⁸ Tamtéž, s. 32-36.

⁵⁹ FREY, Jaroslav. *Základy československého knihovnictví*. Zlín, 1932, s. 21-26. ISBN nemá.

při posílání upomínek. Uvedené tiskoviny systému usnadňovaly práci knihovníka. Knihovník při výpůjčce knihy, vyjmul knižní lístek, zapsal na něj čtenářovo číslo, vložil do čtenářské obálky a na ni škrtl příslušné datum. Jednotlivé obálky se řadily podle čísel takže, když čtenář vracel knihu, stačilo zjistit jeho číslo, aby se našla příslušná obálka. V dnešní době se ve větších knihovnách tento systém nepoužívá. Technický pokrok, zavedení internetu a speciálních knihovnických programů usnadnil práci při půjčování i vracení knih. Většina legitimací i knih je opatřena speciálními čárovými kódy, s kterými pracuje daný počítačový program. Knihovník tak nemusí nikam nic ručně zapisovat.

Významné pro knihovnu byly knihovnické seznamy: přírůstkový, seznam ztrát a seznam místní. Nejdůležitější byl a je seznam přírůstkový, který zaznamenával vše, co knihovna obsahovala. První kniha, kterou knihovna nabyla má přírůstkové číslo 1 a tak dále. Poslední zapsaná kniha nám tak dává pojem o počtu svazků v majetku knihovny. V tomto seznamu se objevovaly kolonky pro přírůstkové číslo, jméno autora, název knihy, cenu knihy, číslo ztrát, místo pro poznámky a jméno nakladatele.

Další seznamem byl seznam ztrát, který sloužil pro zápis knih, které byly z přírůstkového seznamu vyřazeny. V tomto seznamu se používaly nejrůznější zkratky pro zjednodušení, např. v – vyřazena pro opotřebovanost nebo z – ztracena. Jeho úkolem také bylo rychlé zjištění počtu knih v knihovně. Tento počet se zjistil odečtením posledního čísla ztrát od posledního přírůstkového čísla.⁶⁰

Posledním seznamem byl seznam místní, který splýval s abecedním lístkovým seznamem. Tento seznam obsahoval záznamy o všech knihách a na jednotlivých lístkách se nacházelo heslo, popis a obsah knihy. Heslem se rozuměl autor knihy a když kniha neměla autora, heslem byl její název. Popis knihy obsahoval opět název knihy, počet svazků, část cyklu apod. Obsah knihy měl být stručný, jasný a podat dostatečnou informaci o knize. Lístkový seznam nebyl většinou veřejnosti přístupný, protože jeho pořízení bylo velmi pracné a pro běžného čtenáře nebyl příliš přehledný. Přehlednější byly pro čtenáře seznamy abecední a obsahové. Abecední seznam byl obvykle obsažen v řazení knih. Obsahový seznam čerpal z údajů abecedního lístkového seznamu.⁶¹

V současnosti v knihovnách čtenáři pracují při vyhledávání dané knihy s počítačem a seznamy se téměř nepoužívají. Díky počítačům došlo ke změnám ve vnitřním uspořádání knihoven. Ale nejen kvůli nim. Rychlý nárůst knižní produkce, CD i DVD přispěl též nemalou měrou. Další revoluce v uchovávání a zprostředkování informací přichází

⁶⁰ Tamtéž, s. 27-31.

⁶¹ Tamtéž, s. 32-36.

s digitalizací klasických knih, ale i vzácných tisků. Uživatelům se tak naskytla možnost rychlého přístupu k informacím.

3.7. PRÁCE KNIHOVNÍKA A JEHO VZDĚLÁNÍ

Knihovník byl a je duší knihovny. Dříve nemusel mít speciální knihovnické vzdělání, což ale změnil knihovnický zákon z roku 1919. Správný knihovník měl dobře znát vlastní knihovnu a nemusel číst vše, co knihovna poskytovala. S obsahem knih v knihovně se totiž mohl seznámit nepřímo, z katalogů. Jeho hlavní činností byla aktivita spojená s pomocí, radami, plněním přání čtenářů a rovněž sledování veřejného mínění a proudu doby.⁶²

Ve vývoji vzdělání knihovnických pracovníků v Československu můžeme hovořit o několika vývojových etapách.

První etapa mapuje situaci do roku 1900, kdy u nás není knihovnictví ještě odborným povoláním. V knihovnách tehdy pracovali lidé z různých oborů od literárních vědců, historiků, spisovatelů až po učitele, kněží nebo manuálně pracující. Přesto se objevují i knihovníci, kteří svým vlastní studiem zahraničních knihovnických příruček získávají jisté odborné knihovnické vzdělání.⁶³

Po roce 1900 začíná druhá etapa usilující o soustavné vzdělání knihovníků. Nová generace knihovníků se snažila vytvořit ucelenou soustavu znalostí v oblasti knihovnictví. Především L. J. Živný a Josef Volf se snažili v časopise „*Česká osvěta*“ seznámit českou veřejnost se zahraničním knihovnickým školstvím, zejména anglosaským. Tyto snahy byly však do roku 1918 neúspěšné.

Třetí etapa začíná rokem 1918, kdy se po vzniku samostatného Československa začínají formovat nové podmínky pro rozvoj knihovnictví. Již v roce 1919 byly Svazem osvětovým organizovány první třítydenní kurzy pro knihovníky a později, za podpory ministerstva školství a národní osvěty, téměř dvouměsíční knihovnické kurzy. Přednášely se zde základní knihovnické disciplíny jako: bibliografie, dějiny knihy, dějiny knihoven, katalogizace, klasifikace, správa knihoven a kurzy byly zakončené zkouškou.

Knihovnický zákon o veřejných knihovnách z roku 1919 připravil podmínku o vzdělání knihovnického pracovníka, který nyní musel mít minimálně středoškolské vzdělání a vykonat státní knihovnickou zkoušku.⁶⁴

S touto podmínkou souviselo i založení jednoleté Státní knihovnické školy v Praze v roce 1920 určené pro vzdělávání knihovníků jak veřejných, tak i vědeckých knihoven. O rok později byla v Ústí nad Labem otevřena Státní knihovnická škola určená pouze pro

⁶² CEJPEK, Jiří – KÁBRT, Jiří. *Základy knihovnictví*. Praha, 1956, s. 34, 35. ISBN nemá.

⁶³ CEJPEK, Jiří. *Československé knihovnictví*. Praha, 1965, s. 141. ISBN nemá.

⁶⁴ Tamtéž, s. 143.

pracovníky německých veřejných knihoven. Pro knihovníky menších knihoven byly organizovány třítydenní kursy pro rozšíření jejich vzdělanosti.⁶⁵

Od založení prvních škol zaměřených na vzdělávání knihovníků začalo knihovnictví nabývat charakteru povolání.

Čtvrtá poválečná etapa vzdělání československých knihovníků jednak upevňovala knihovnictví jako samostatný vyučovací předmět na vysokých i středních školách, jednak usilovala o vytvoření jednotné soustavy knihovnického vzdělání. K změnám ve vzdělávání docházelo postupně. 1. celostátní sjezd knihovníků v roce 1948 vydal usnesení, ve kterém žádal jednotné vzdělání knihovníků a jeho převedení na pedagogické fakulty. Roku 1950 proto bylo vysokoškolské knihovnické studium převedeno na filozofickou fakultu, kde byl vytvořen samostatný lektorát knihovnictví. Absolventi museli znát a zvládnout učení marxismu-leninismu o kultuře a kulturní revoluci, mít vědecký světový názor, orientovat se v literatuře, cizích jazycích, tělesné výchově atd. V roce 1953 také vznikají Osvětové školy s knihovnickými větvemi, a to v Praze, Brně a Bratislavě. V roce 1962 byly přejmenovány na střední knihovnické školy.⁶⁶

Knihovnický zákon z roku 1959 upřesňoval činnost československého knihovníka. Ten musel v lidově demokratickém státě plnit významné politickovýchovné poslání a mít proto potřebnou politickou a odbornou kvalifikaci. Jeho povinností bylo získávat nové čtenáře, individuálně o ně pečovat a všemi způsoby práce s knihou napomáhat ke zvýšení politického uvědomění a k uspokojení potřeb občanů při prohlubování jejich všeobecného i odborného vzdělání a kulturního přehledu.⁶⁷

V současnosti vznikají větší požadavky na profesi knihovníka. Podobně jako knihovny prochází rozvojem jak v oblasti služeb, svého prostorového a technického vybavení, tak i práce knihovníka se stává obsáhlejší. Moderní knihovny již téměř nepoužívají lístkový katalog, ale elektronický, který ulehčil práci nejen knihovníkům, ale i uživatelům a snížil tak dobu vyhledávání dokumentů. Přístup na internet, vlastní webové stránky knihovny, růst knižní produkce, CD a DVD, digitální knihy, to vše za několik posledních let změnilo tvář knihoven. Knihovník 21. století by proto měl mít různé dovednosti. Především by měl být vstřícný a umět jednat s lidmi, mít jazykové vybavení, pracovat v týmu, dále se vzdělávat, účastnit se konferencí atd. Nezaměnitelnou složkou dovedností knihovníka je i počítačová gramotnost. Mezi základní dovednosti patří využívání automatizovaného knihovního systému,

⁶⁵ FRIDRICH, František. *Veřejné knihovny obecní v Československu 1919-1929*. Praha, 1931, s. 17. ISBN nemá.

⁶⁶ CEJPEK, Jirí. *Československé knihovnictví*. Praha, 1965, s. 145-147, 151. ISBN nemá.

⁶⁷ NOVOTNÝ, František. *Československé knihovnické zákonodárství*. Praha, 1962, s. 91. ISBN nemá.

textového a tabulkového editoru, elektronické pošty a základního operačního systému. Budoucí pracovníci knihoven si mohou vybrat z několika středních, vyšších odborných a vysokých škol, kde se předmět knihovnictví, většinou ve spojení s informačními službami, vyučuje.

Přes všechny obecné požadavky jsou v knihovnách stále pracovníci, kteří nemají dostatečné vzdělání nebo motivaci, ať už finanční nebo profesní, k dalšímu sebevzdělávání.⁶⁸

⁶⁸ HOŠKOVÁ, Kateřina. *Budoucí role knihovníka*. 10. května 2008 [cit. 2010-02-10]. URL: <<http://www.inflow.cz/budouci-role-knihovnika/htm>>.

4. KNIHOVNA VE VYSOKÉM MÝTĚ

4.1. VYSOKÉ MÝTO V 19. A 20. STOLETÍ

19. století

19. století, „století páry“, století plné průmyslového rozvoje, nových vynálezů a sílícího národního obrození, ovlivnilo život i ve Vysokém Mýtě. Již od středověku byly v královském věnném městě umístěny vojenské posádky sloužící k obraně země. Na počátku 19. století se, díky své strategické poloze, stává opět sídlem ozbrojených jednotek. Pobýval zde hulánský pluk a pluk knížete Schwarzenberka, a tak se postupně Vysoké Mýto stávalo posádkovým městem. Budovaly se další kasárny, konírny a cvičiště, z nichž armáda platila nájem. V souvislosti s tím, muselo být částečně zbouráno středověké opevnění, které tak ztrácelo na významu. Posádka zpočátku nebyla početná a život ve městě příliš neovlivňovala. Změna nastala až po rozšíření posádky na konci 19. století.

Významný byl pro město rok 1812, kdy se stavěla císařská silnice z Chrudimě přes Vysoké Mýto a Litomyšl na Moravu.⁶⁹ Naopak tragický byl rok 1816, kdy zde vypukl poslední velký požár. Zničil 174 domů, vojenskou konírnu, Pražskou věž, pivovar, radnici, masné a pekařské krámy na náměstí, které už nebyly obnoveny.

Ve 20. letech se ve Vysokém Mýtě, díky místnímu rodákovi Aloisi Vojtěchu Šemberovi, uskutečnilo první divadelní představení v českém jazyce. Šembera jej uspořádal společně se svými přáteli a byl za to pokutován krajským úřadem v Chrudimi, který zakázal jakákoliv ochotnická představení. Další česká hra se ve městě objevuje až v roce 1833 a pravidelně se hraje od roku 1845. V roce 1839 vzniká, na popud A. V. Šembery, veřejná „kněhpůjčovna“ umístěná v místní škole. Tento nejvýznamnější rodák pro ni vypracoval i první knihovní řád, svému rodnému městu věnoval monografii, zasadil se o záchranu středověkých památek a o založení Pamětní knihy města. Vysoké Mýto mu vděčí za mnohé.⁷⁰

Významné březnové události roku 1848 ovlivnily život i ve Vysokém Mýtě. Zřizuje se Národní garda, počestňuje se škola, je uzákoněna jazyková rovnoprávnost, ruší se robota. Přestože byla revoluce nakonec potlačena, zásadně změnila společnost. Zanikl například starý správní systém a v souvislosti s tím byly vytvořeny nové administrativní instituce. Vysoké Mýto se 759 domy a 4512 obyvateli se stalo roku 1849 sídlem okresu a dočasně zde pracoval i krajský soud. Pozitivní vývoj počestvování definitivně zdržel Bachův absolutismus

⁶⁹ DVOŘÁK, Radovan. *Vysoké Mýto: stručné dějiny města*. Hradec Králové, 1974, s. 42. ISBN 80-86042-88-X.

⁷⁰ KLÍMA, Jan a kolektiv autorů. *Vysoké Mýto: tradice a současnost*. Vysoké Mýto, 2004, s. 43-44. ISBN 80-239-3071-0.

v 50. letech. Avšak jen nakrátko. Němčina byla ve městě postupně vytlačována, jak z úředních, tak vojenských míst. Pád Bachovy vlády způsobila rakouská porážka v Itálii roku 1859. Konečně bylo možné volit městské zastupitelstvo a nový živnostenský řád z roku 1859 prohlásil všechna řemesla za svobodná. Společenský život, zájem o kulturu a tělovýchovu ve městě jen vzkvétal. Vznikla zde spousta nejrůznějších spolků, např. pěvecký spolek Otakar nebo tělovýchovný spolek Sokol. Zájem o české divadelní hry vzrůstal díky vysokomýtským ochotníkům, kteří navázali na předchozí činnost. Nemalou měrou se na rozvoji města podíleli zdejší rodáci, příslušníci rodin Šemberů, Jirečků a Škorpilů. Významným činem pro Vysoké Mýto bylo zřízení městského muzea v roce 1871. Zasloužil se o něj kulturní pracovník Karel Richter a později i architekt Josef Škorpil, který zajistil první muzejní sbírku. V roce 1884 bylo pak muzeum trvale přístupné veřejnosti.⁷¹

Rozvoj města byl zpomalen vojenskými událostmi souvisejícími s prusko-rakouskou válkou v roce 1866. Městem mířily k severu rakouské armádní jednotky a dokonce o něj měla být svedena bitva, ale naštěstí rakouské vojsko odtáhlo k jihu. Postupující Prusové Mýto obsadili a o den později zde byl ubytován sám pruský princ Karel a další den generál Moltke, vévoda meklenburský a samotný pruský král s ministrem Otto von Bismarckem. Po podpisu pražského míru a prohlídce hradeckého bojiště se zde staval na závěr válečných událostí císař František Josef I. Tyto události spojené s neúrodou a epidemií cholery, způsobily Vysokému Mýtu značné ztráty.

Ve 2. polovině 19. století si Vysoké Mýto stále udržovalo ráz agrárního města. Tento postoj měla změnit nově vybudovaná železniční trať z Litomyšle do Chocně otevřená v roce 1882. Proměna však nastala až na konci 19. století, kdy se město mění v průmyslové středisko, v čele s významnými strojírenskými podniky pánů Sodomky a Stratílka.

Přelom 19. a 20. století byl pro město velmi významný a doprovázený řadou změn. Na místě zaniklých středověkých hradeb byly založeny parky a zbylé části hradeb, především brány, se dočkaly rekonstrukce. Finančně náročná byla také dlouhodobá regotizace chrámu sv. Vavřince. Ve městě také v tomto období vznikla řada průmyslových staveb, školních, veřejných a vojenských budov.⁷²

⁷¹ DVOŘÁK, Radovan. *Vysoké Mýto: stručné dějiny města*. Hradec Králové, 1974, s. 57. ISBN 80-86042-88-X.

⁷² KLÍMA, Jan a kolektiv autorů. *Vysoké Mýto: tradice a současnost*. Vysoké Mýto, 2004, s. 46. ISBN 80-239-3071-0.

20. století

Do 20. století Vysoké Mýto vstoupilo s novými, převážně stavebními, plány. Rozšířil se počet škol, byla dokončena rekonstrukce chrámu sv. Vavřince, nemocnice na počátku století ošetřila přes 1000 pacientů a vzkvétal zde bohatý výtvarný a hudební život. Možnosti využití volného času umožnily nově vznikající sportovní spolky a kluby. Místní sokolové dokázali upořádat svůj slet a na zdejším letišti na Hartech dokonce přistál slavný ing. Kašpar.⁷³

Slibný rozvoj však ukončila 1. světová válka a Vysoké Mýto ji pocítilo hned na jejím začátku. Všechny školy a veřejné budovy byly zabrány mobilizačními vojáky. Všichni místní muži do čtyřiceti dvou let museli narukovat. Hospodářský život i život obyvatel se radikálně změnil. Docházel materiál, zavíraly se řemeslnické dílny, vyučovalo se nejvýše tři dny v týdnu. Za oběť padly i tři zvony z chrámu sv. Vavřince, jejichž zvonovina posloužila k posílení rakouské armády.⁷⁴ Nespokojenost z chybějících potravin a bídou přerostly v roce 1918 v demonstrace a vysokomýští obyvatelé po skončení války žádali, jako všichni ostatní, státní samostatnost. Nově vzniklá Československá republika začala hned budovat potřebné orgány. Vysoké Mýto se tak stává sídlem okresu a umocňuje roli posádkového města. Začalo opět horečně stavět. Vznikají nové městské budovy, radnice, divadlo i soukromé stavby.

20. léta přinášejí další kulturní i hospodářský rozvoj. Příznivý vývoj však přerušila celosvětová hospodářská krize v letech 1930-1934, která postihla téměř všechny oblasti podnikání a výroby. Bez práce tehdy bylo přes 2000 občanů. Sílící hrozba fašismu sjednocovala lidi bez ohledu na stranickou příslušnost. Přímé spojení se SSSR se stalo novým povzbuzením na zajištění svobody a míru.

V meziválečném období působila ve Vysokém Mýtě řada vynikajících myslitelů, umělců, pedagogů a sportovců. Zmínme například básníka Jaroslava Bednáře, překladatele a profesora Otmaru Vaňorného, malíře Jana Honsu, kapelníka Jana Čermáka nebo dostihového jezdce Františka Venturu.⁷⁵

Mobilizace v roce 1938 dramaticky zasáhly i do života Vysokého Mýta. Mnichovská dohoda zapříčinila ztrátu pohraničních oblastí. Byla zabrána většina Lanškrounska a část okresu Litomyšl. 16. března 1939, den po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava, vjeli do Vysokého Mýta němečtí okupanti. Kasárenské budovy a všechny vojenské objekty byly zabrány jednotkami Wehrmachtu. Od prvního dne byl život ve městě podřízen cizímu diktátu.

⁷³ Tamtéž, s. 47.

⁷⁴ DVOŘÁK, Radovan. *Vysoké Mýto: stručné dějiny města*. Hradec Králové, 1974, s. 74. ISBN 80-86042-88-X.

⁷⁵ KLÍMA, Jan a kolektiv autorů. *Vysoké Mýto: tradice a současnost*. Vysoké Mýto, 2004, s. 48-49. ISBN 80-239-3071-0.

Zákaz vycházení z domu po 20. hodině, přechod podniků na válečnou výrobu a zatýkání odpůrců nacismu jasně značilo kdo je zde pánem. Přesto se ve Vysokém Mýtě vytvořil odboj a soustředil se na zpravodajskou činnost. Mnoho členů bylo však pozatýkáno a odsouzeno k smrti nebo několika letům žaláře. Přes značné ztráty odboj pokračoval. Vysokomýtští se odbojářům snažili obětavě pomáhat. Němečtí okupanti se však bránili do poslední chvíle a kladli odpor až do 9. května 1945, kdy už do města dorazili osvobozující vojska Rudé armády.

Po oslavách konce války se do města pomalu vrací, z koncentračních táborů a vězení, političtí vězni. Omezená demokracie však naznačovala, že se Vysoké Mýto již k prvorepublikovým tradicím nevrátí. Vznikají nové spolky např. Svaz přátel SSSR nebo Svaz české mládeže. Po nástupu komunistické strany k moci začalo všeobecné znárodňování. Tomu se nevyhnula jak Sodomkova továrna, z níž vznikl národní podnik Karosa, tak Stratílkův závod, z něhož se stal podnik Továrny hasicích zařízení. Vysoké Mýto sice nadále zůstalo sídlem okresu, ale trpělo mírným úbytkem obyvatel v souvislosti s dosídlováním pohraničí a hledáním práce ve větších centrech. Přes sílicí tendence soustředit většinu kulturního dění pod Klub strojírenských závodů, zachovali si některé tvůrčí osobnosti svou nezávislost. V oblasti výtvarného umění mezi ně například patřili – uctívaný krajinář Jan Juška, výtvarník Emanuel Frinta nebo malíř Václav Peřina. V oblasti hudby a zpěvu můžeme zmínit operní pěvkyni Marii Žaludovou, Marii Gaunerovou, skladatele Lubora Bártu nebo úspěšné sbormistry chrámové hudby – Josefa Klímu, Libuši Láskovou a další.⁷⁶

60. léta přinesla Vysokému Mýtu ztrátu jeho okresní funkce. Město se stalo součástí většího okresu Ústí nad Orlicí. Na druhou stranu přinesl počátek 60. let jisté kulturní uvolnění a značnou slávu městu, jak v socialistickém Československu tak i za jeho hranicemi, kterou přinášela výroba autobusů a hasicích zařízení. Naděje na svobodu a demokratizaci ukončila sovětská okupace v srpnu 1968. Vysoké Mýto s jeho značnými kasárenskými kapacitami si vyhlédly posádky Sovětské armády za své sídlo. Život ve městě se téměř zastavil. Stavba nevzhledných panelových domů, necitlivé stavební úpravy, nenáviděné Muzeum bojové slávy umocňovaly nenávist vysokomýtských k sovětským posádkám. Převrat nastal až v roce 1989, kdy si obyvatelé přáli především brzký odchod vojsk. To se jim splnilo až v první polovině 90. let, kdy odešli poslední vojáci. Vojenské objekty zůstaly opuštěné a občané už si nepřáli další přítomnost jakékoli armády. Z budov se postupně stávaly správní a podnikatelské objekty. Kulturní i hospodářský život se dával opět do pohybu. Vznikaly nové firmy, hudební

⁷⁶ Tamtéž, s. 49-51.

soubory i sportovní škola a vynikající futsalové mužstvo. Náměstí Přemysla Otakara II. se dočkalo rozsáhlých úprav a stalo se tak střediskem služeb, obchodu a společenského života. Významné se staly kulturní akce pro veřejnost v popředí s Čermákovým Vysokým Mýtem, Mezinárodními partnerskými dny nebo Sodomkovým Vysokým Mýtem. Město se na prahu 21. století otevřelo spolupráci se zahraničními přáteli, partnerskými městy se staly - německý Korbach, polský Pyrzyce a francouzský Annonay.⁷⁷

Královské věnné město se stalo moderním a kulturním centrem východních Čech a svým občanům v současnosti nabízí řadu sportovních aktivit, hudebních a divadelních představení.

⁷⁷ Tamtéž, s. 52.

4.2. VZNIK VEŘEJNÉ KNIHOVNY A JEJÍ VÝVOJ DO KONCE 19. STOLETÍ

Rychlý rozvoj českých veřejných knihoven spojený především s národním obrozením a vlasteneckými vzdělanci, zasáhl i do kulturního života ve Vysokém Mýtě. Snahy a následný vývoj nově vzniklé knihovny však nebyl jednoduchý.

První zmínky o snaze půjčovat veřejnosti knihy a zřídit zde veřejnou knihovnu zaznamenává Alois Vojtěch Šembera v roce 1839 ve své publikaci „*Vysoké Mýto, královské věnné město v Čechách*“. Uvádí, že: „*Roku 1839 založena jest při škole městské jižně od kostela od některých přátel mládeže, česká knihovna o 151 svazcích, která postavena jsou pod dozorství katechety a zastávajíc v nedostatku spolku čtenářského v Mýtě kněhpůjčovnu, z příspěvků čtenářů znenáhla se rozmnožuje a již i v počtu zakladatelů matice musejní a Svatojanského dědictví se nalézá*“.⁷⁸ Samotný Alois Vojtěch Šembera stál u zrodu veřejné vysokomýtské knihovny. Svůj čin osvětluje v dopise vysokomýtskému děkanovi z 15. září 1840: „*Znaje prospěch, vyplývající ze čtení dobrých knih pro mládež a obecnstva vůbec, litoval jsem vždy, že při zdejší škole není bibliotéky, z níž by se mládež, tato naděje budoucího blaha města našeho, docvičila tomu, čemu ve škole se naučiti příležitostně nemá. K vyhovění tomuto nedostatku učinil jsem minulého roku v Brně u některých přátel mládeže sbírku v penězích a v knihách, opatřiv tím způsobem 150 knih, ustanovených za základ školní knihovně mejské. Neobmezil jsem se pak při volení knih pouze na knihy pro děti, nýbrž, jak z katalogu viděti, bral jsem ohled na třídu obyvatelstva školy odrostlou, aby i ta, jsouc čtení milovna, ze knihovny školní užitku čerpati mohla a naopak. Jsem tedy tak smělý a odevzdávám Vašnosti sbírku tuto knih s katalogem, statutami navrženými a knihou základní, s tou uctivou žádostí, abyste ji, Vašnosti, pod ochranu svou vzíti, jakožto jmění školy zdejší do inventáře školního zapsati a co vůbec k zvelebení jejímu bude mocti přispěti, dobrotivě učiniti ráčil...*“ Šembera věnoval na nákup knih 30 zlatých a zbytek obnosu získal pomocí sbírky mezi svými přáteli. Na knihovnu tak přispěli J. Erazim Vocel, Jan Oherál nebo František Klácel. Jak je zřejmé z dopisu darované knihy nebyly pouze pro mládež, ale objevila se zde i populárně odborná literatura. V knihovním souboru byl například Rukopis Královdorský, Palkovičův slovník, Vodolékař od J. Svobody, Šmídovy povídky, Vávrovy epigramy, pověsti aj. Společně s knihami Šembera poslal i knihovní řád, který sám vypracoval. Ve třinácti bodech vyjadřuje hlavní zásady, kterými by se měla nová kulturní instituce řídit. Zmiňuje se například o tom, že je knihovna založena

⁷⁸ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě, Pamětní kniha okresní lidové knihovny ve Vysokém Mýtě, 1951, s. 16.

především ku prospěchu školní mládeže a jejich učitelů, proto se jim knihy měly půjčovat bezplatně. Pro jiné obyvatele Vysokého Mýta se knihy měly půjčovat za poplatek, díky kterému se rozšiřoval fond knihovny a její údržba. Celoroční poplatek byl stanoven na 50 krejcarů, půlroční 30 a čtvrtroční 20 krejcarů. Knihy se měly půjčovat pouze „pořádným osobám“, které s nimi nakládaly slušně, půjčovní doba měla být 14 dní, ztracená kniha se musela v plné ceně nahradit a půjčovat ji mohl pouze knihovník pod dozorem katechety. Při koupi dalších knih se přihlíželo k návrhům čtenářů a učitelů, dary a rozšiřování knihovny se mělo zaznamenávat do zvláštní knihy na památku. Tyto pravidla velmi dobře postihovala základní požadavky moderního knihovnictví. Šembera tak založením kněhpůjčovny a vypracováním jejího řádu chtěl podpořit rozvoj vlasteneckého života, vzdělání obyvatel i povzbuzení mladé čtenářské obce.⁷⁹

Občané novou knihovnu přijali velmi vřele a ve vysokomýtských rodinách se začalo horlivě číst. Prvním knihovníkem byl v roce 1839 jmenován litomyšlský kněz Jakub Jindra, pozdější poslanec zemského sněmu. Zajímavostí je, že tento vlastenec u sebe na podzim roku 1849 skrýval po jeden týden Karla Havlíčka, který se svou rodinou tehdy pobýval ve Vysokém Mýtě. Od roku 1840 nejsou další knihovníci ani činnost knihovny známa, nedochovaly se žádné záznamy. Pravděpodobně poklesl počáteční zájem o nové kulturní zařízení v souvislosti s revolučními událostmi 40. let. Nový zájem o knihovnu se objevuje až v 60. letech, kdy se ustavuje Měšťanská, Čtenářská a později Řemeslnická Beseda, které pro své členy zřizovaly vlastní knihovny.⁸⁰

Původní knihovna snad byla převzata správou města a tvořila součást „starožitností“ v jedné místnosti městského úřadu. Tento soubor „starožitností“ obsahující knihy, listiny, zápisy, obrazy, mapy, pečetě, rukopisy a další zajímavé předměty, podnítil v roce 1871 radního a přítele A. V. Šembery Karla Richtera k návrhu založení městského muzea, archivu a veřejné knihovny. Purkmistr J. B. Tůma vydal provolání rady ze dne 27. srpna 1871, v němž vyhlásil povolení zřídit muzeum a knihovnu a vyzval občany k podpoře vznikajících institucí.⁸¹ V roce 1873 věnovala Vysokomýtská záložna knihovně 100 zlatých a ostatní po částkách poskytla městská obec. Z těchto peněz byl zaplacen členský příspěvek Ústředí Matici České, Ústředí Matici Moravské a byly zakoupeny cenné historické spisy. Ostatní knihy byly darované. Svě sídlo měla knihovna v poboční světnici v Panském domě

⁷⁹ DVOŘÁK, Radovan. Založení veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě. In *Vysokomýtský kulturní zpravodaj*, 1982, č. 24, s. 13-14.

⁸⁰ Tamtéž, s. 12.

⁸¹ DVOŘÁK, Radovan. Rozvoj městské veřejné knihovny od konce 19. století do roku 1923. In *Vysokomýtský kulturní zpravodaj*, 1984, č. 467, s. 12.

a obsahovala knihy poučné a širšímu obecnstvu byla přístupna jen zřídka, nemohla ve své době konkurovat Čtenářské Besedě ani později Besedě Řemeslnické. Její správou i správou muzea byl pověřen Karel Richter, který se o obě instituce pečlivě staral. V roce 1879 nebyl Karel Richter zvolen do městské rady a rozhodl se vzdát veškeré činnosti u obce a uchýlit se na nedaleký mlýn Sárovec. Knihovna tak náhle neměla knihovníka a nový nástupce se nenašel. O osudu knih tak rozhodla městská rada, která 54 děl věnovala nově vzniklému gymnáziu, dvě knihy chlapecké škole obecné, 24 svazků bylo uloženo do muzea a 27 knih se ztratilo.

Teprve roku 1890 se opuštěné knihovny ujal JUDr. Richard Vašíček, zemský advokát a člen obecního zastupitelstva. Po několika poradách s učitelem Josefem Šímou, dlouholetým knihovníkem Občanské Besedy a Janem Podhajským, členem obecního zastupitelstva, podal Vašíček 28. února 1890 městské radě zvláštní spis. Zde poukazyval na důležitost městské knihovny a uvedl, jak by měla být knihovna v budoucnu uspořádána. Dále uvedl, že by Josef Šíma byl ochoten zastávat bezplatně úřad knihovníka, po tu dobu, pokud by se obě knihovny nacházely v jedné místnosti. Městská rada nakonec 12. března 1890 návrhy dr. Vašíčka, který ještě vypracoval pro knihovnu knihovní řád, schválila.⁸²

Péče o knihovnu byla svěřena zvláštní knihovní komisi, kterou na tři roky ustanovila městská rada. Knihovna obdržela název „*Veřejná knihovna královského věnného města Vysokého Mýta*“ a stala přístupná, podle názvu, všem obyvatelům města. Doktor Vašíček ještě vypracoval pro veřejnou knihovnu statut, který obsahoval několik článků. Například v článku č. 2 osvětluje účel této knihovny, která má bezplatně poskytnout vzdělávací, zábavné a prakticky odborné čtení. Dále se zmiňuje o správě knihovny, kterou má vykonávat odbor, složený z jednoho člena městské rady, dvou členů obecního zastupitelstva a příslušných odborníků. Předsedu a přísedící dva členy obecního zastupitelstva jmenuje městská rada a odborníky navrhuje komise městského zastupitelstva. Odbor se ze svého středu rovněž volí knihovníka, jednatele a pokladníka knihovny, jejichž činnost dále rozvádí. Například knihovník obstarává knihovnu a půjčování knih, podává odboru zprávu o stavu knihovny a jejích potřebách, kupuje a váže knihy, vede katalogy knihovny a pravidelně je doplňuje. V posledním článku uvádí, že by veřejná knihovna, v případě odstoupení odboru,

⁸² Městská knihovna ve Vysokém Mýtě, Pamětní kniha okresní lidové knihovny ve Vysokém Mýtě, 1951, s. 22-23.

měla být se svými katalogy, odevzdána správě města. Statut byl nakonec schválen radou města 14. února 1895 a o dva dny později se stal účinným.⁸³

Knihovna byla přenesena, se souhlasem výboru Občanské Besedy, do místnosti v domě První záložny. Knihovníkem se již podle návrhu stal učitel Josef Šíma, který převzal od ředitele městského úřadu 317 knih z bývalé městské knihovny. Komise také vydala svolání k veřejnosti, na jehož základě se sešlo 288 svazků knih, mezi nimi i řada duplikátů, ale i cizojazyčných knih. Při sestavování nového inventáře byly vybírány knihy jak ze staré bibliotéky, tak i z knih nově darovaných a některé musely být převázány.⁸⁴

1. listopadu 1891 vyvěšené plakáty ohlašovaly občanům zpřístupnění veřejné knihovny. Knihovna tehdy začínala s 271 díly o 386 svazcích. Ale již roku 1903 stoupl počet knih na 1403 děl o 1991 svazku. Všechny byly opatřeny razítkem knihovny a inventárním číslem. Od svého začátku byla knihovna členem Matice České, Matice Moravské a Matice Slovinské, od nichž získávala vždy ročně několik knih. Půjčovalo se po celý rok vždy v pondělí a ve čtvrtek od 19 do 20 hodin, kromě letních prázdnin. Počet výpůjček neustále vzrůstal. Například v roce 1891-2 se vypůjčilo 305 knih, v roce 1902-3 již 4 375 knih. Nejvíce se četly zábavné knihy a vzrůstal také zájem o básnické spisy. Nejméně půjčované byly naopak poučné knihy a hospodářské spisy. Jazyk půjčovaných knih byl výhradně český, zájem o německé knihy nebyl téměř žádný.⁸⁵

Za dvanáct let působení Josefa Šímy se půjčilo 24 583 knih. Podařilo se mu tak vytvořit základnu stálých čtenářů, kteří si půjčovali celý rok na legitimaci a poplatek 1 K i z připojené knihovny Občanské besedy. Členové Občanské besedy byli zvýhodněni tím, že si bezplatně mohli půjčovat najednou až tři knihy. Ty byly umístěny ve skříních podle abecedního seznamu autorů v oborech: původní česká beletrie, překlady, básně, almanachy, dramatická díla, poučná literatura, časopisy. Josef Šíma zavedl poprvé i jakýsi volný výběr knih, když na stole zpřístupnil čtenářům nakoupené novinky. Začal pořizovat i lístkový katalog, který již nedokončil a přenechal ho svému nástupci.⁸⁶

⁸³ Tamtéž, s. 24-26.

⁸⁴ Tamtéž, s. 27.

⁸⁵ DVOŘÁK, Radovan. Rozvoj městské veřejné knihovny od konce 19. století do roku 1923. In *Vysokomýtský kulturní zpravodaj*, č. 467, 1984, s. 13.

⁸⁶ Tamtéž, s. 14.

4.2.1. VÝVOJ KNIHOVNY DO 1. POLOVINY 20. STOLETÍ

Funkční období knihovníka Josefa Šímy skončilo rokem 1903 a bylo velmi důležité. Navazuje pak na něj plynule významná činnost knihovny, trvající až dodnes. Na počátku znovuobnovení knihovny se totiž vyřešily jak otázky organizačně technické, tak především věci správního charakteru. Knihovna tak měla svůj Knihovní řád, knihovní radu a samozřejmě svého knihovníka.⁸⁷

Nerozlučnou součástí knihovny se později stala veřejná čítárna. První pokus zřídit čítárnu ve Vysokém Mýtě učinila tělocvičná jednota Sokol v roce 1897. Zřízena byla asi počátkem listopadu a umístěna v sokolovně na Klášterním náměstí (dnešním Tyršově). Novou čítárnu začali podporovat i jednotlivci, kteří jednotě darovali nebo půjčili časopisy. Návštěvnost čítárny byla slušná, ale její trvání nebylo dlouhé. Ještě tentýž rok byla uzavřena, pravděpodobně kvůli velkým výdajům, které si jednota nemohla dovolit.

Nový podnět k zřízení čítárny dala organizace strany národních socialistů v říjnu 1901. Na svolané schůzi delegátů spolků 15. ledna 1902, byly podány návrhy na zřízení čítárny a její umístění v malém sále sokolovny, otevřena měla být každou neděli a svátek od 9 do 12 hodin, od 1. září až do 1. května též odpoledne od 14 do 18 hodin a každý čtvrtek od 18 do 21 hodin. Dále bylo usneseno, že čítárna se stane obecním ústavem, přístup do ní bude pouze na legitimaci a její zaplacení ve výši 20 haléřů. Schválen byl její řád, statut a doporučeno její sloučení s veřejnou knihovnou. Schůze obecního zastupitelstva 28. ledna 1902 tyto návrhy schválila a povolila příspěvek 600 K pro rok 1903. Čítárna byla slavnostně otevřena, proslovem starosty města Antonína Tůmy, 5. dubna 1903 za přítomnosti členů městské rady, obecního výboru, dozorčí rady a veřejnosti. Přes dostatek časopisů, darovaných nebo půjčovaných od četných spolků nebo jednotlivců, počet čtenářů byl slabý. Průměrně ji navštívilo asi 13 osob za den.

Hlavní příčinou slabé návštěvnosti byla přístupnost čítárny, která nebyla otevřena každodenně a také vstup pouze na legitimaci. Proto se Sokol ke konci roku 1903 rozhodl čítárnu přestěhovat do domu čp. 196 v ulici Karoliny Světlé a platit tak za pronájem 320 Korun ročně. Rovněž byla zrušena legitimace, čítárna otevřena každodenně a spojena s veřejnou knihovnou. To vše přispělo k většímu zájmu a návštěvnosti čítárny. Nyní byla otevřena ve všední dny od 16 do 20 hod., o nedělích a svátcích od 9 do 12 hod. a odpoledne

⁸⁷ Tamtéž, s. 13.

od 14 do 17 hod. Bylo zde vyvěšováno 78 časopisů, 27 politických, 17 beletristických a 34 odborných a různých.⁸⁸

Jak již bylo zmíněno, veřejná knihovna byla roku 1891 umístěna v domě První záložny a dle usnesení městské rady se měla sloučit s veřejnou čítárnou. Proto se dozorčí rada veřejné čítárny stala zároveň správou veřejné knihovny. Podle usnesení dozorčí rady z 18. prosince 1903 bylo schváleno bezplatné půjčování knih a zavedeno, aby každý čtenář zaplatil zálohu 2 K, na kterou mu bude vydána legitimace. Knihovníkem se stal úředník Oldřich Karásek, který tuto funkci zastával v letech 1903-10. Jeho velkou snahou bylo zlepšení provozních podmínek půjčování. Jediná místnost, kde byly knihy uloženy a kam chodili čtenáři, už nestačila a nedala se ani vytápět. Z přilehlé chodby byla proto zřízena čekárna a knihy se vydávaly okénkem ve dveřích. Karásek pořídil podle inventáře katalog a v září 1904 vydal tiskem soupis knih podle autorů, který se prodával za pořizovací cenu 40 haléřů. Koncem roku 1905 vyšel doplněk k tomuto seznamu a v roce 1907 sestavil knihovník ještě třetí dodatek k seznamu. Knihy se půjčovaly každou středu a sobotu od 18 do 20 hodin kromě srpna bezplatně, na podpis vypůjčovatele. Později se tento podpis ani nevyžadoval, postačil jen záznam knihovníka, což podstatně zvýšilo frekvenci výpůjček.

Již v prvním roce působení Karáska přibylo knih i čtenářů. Z příspěvků obce a místních institucí se zakoupilo 504 nových knih. Fond knihovny se zvětšil na 1858 děl o 2 494 svazcích. Za rok navštívilo knihovnu 2 341 čtenářů, kteří si vypůjčili celkem 5 379 knih. V roce 1910 stoupl počet knih na 4 536, návštěvníků bylo 5 024, výpůjček již 11 993 svazků.⁸⁹

Dne 7 .února 1906 byl zahájen provoz knihovny ve dvou přízemních místnostech domu čp. 196 v ulici Karoliny Světlé, kam se knihovna na začátku měsíce spolu s čítárnou přestěhovala. Avšak ne na dlouho. Další stěhování se uskutečnilo v srpnu 1909, kdy se veřejná knihovna přestěhovala do dvou místností obecního domu čp. 92 v ulici Bedřicha Smetany. Přední velká místnost byla přepažena skleněnou stěnou s dveřmi a její polovina sloužila jako čekárna. S půjčováním knih se začalo 2. října a knihovna tehdy disponovala 4 536 knihami.⁹⁰

Po odchodu Oldřicha Karáska se funkce knihovníka ujal učitel Josef Ventura. Ten provedl revizi fondu knihovny a zastaralé knihy na doporučení městské rady předal 18. ledna

⁸⁸ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě, Pamětní kniha okresní lidové knihovny ve Vysokém Mýtě, 1951, s.36-37.

⁸⁹ Tamtéž, s. 38-39.

⁹⁰ DVOŘÁK, Radovan. Rozvoj městské veřejné knihovny od konce 19. století do roku 1923. In *Vysokomýtský kulturní zpravodaj*, č. 467, 1984, s. 14-15.

1912 muzejní knihovně. Začíná proto s 3 595 knihami ve 4 784 svazcích, ale v roce 1919 dospívá již k počtu 5 300 knih. V době jeho působení měla knihovna 200 stálých půjčovatelů a nejvíce se četlo v březnu a listopadu. Josef Ventura pro knihovnu vytvořil nové seznamy – tabulkové a deskové, které byly vyvěšeny v čekárně a čekatelé si z nich vypisovali názvy a čísla knih.

První válečná léta způsobila pokles zájmu veřejnosti o půjčování knih, ale rok 1917 a 1918 už zaznamenala nárůst čtenářů z řad vojáků, mládeže, ale i běžných občanů, což nám dokresluje i výroční zpráva z roku 1918 v níž se píše: „*Počet výpůjček stoupal, až konečně v tomto roce jeví se nápadné oživení, a možno říci, že se knihovny používá velmi pilně. Nastala také změna co do osob, které knihy vypůjčují, jsou to zejména nejširší kruhy lidové, zvláště také mládež odrostlá škole. Je to pokrok demokracie, knihovna jako veřejná byla určena hned ve svém počátku pro duchovní potřebu lidovou, ale teprve v dnešní době slouží v první řadě svému původnímu účelu.*“⁹¹

Nový zákon č. 430 o knihovnách z roku 1919 určil městům nad 10 000 obyvatel knihovníky z povolání. Vysoké Mýto se realizace tohoto usnesení dočkalo až v roce 1923. Do té doby vedl městskou knihovnu poslední dobrovolný knihovník, učitel František Janda. V poválečných letech reorganizoval knižní fond a vypracoval nové seznamy podle oborů a spisovatelů. Knihovna za jeho působení půjčovala dvakrát týdně a za jeho vedení dosáhla počtu 5 638 svazků, 453 stálých čtenářů a 19 136 výpůjček. Zajímavé bylo, že stoupl zájem o naučnou literaturu, za rok bylo vypůjčeno 3 443 svazků. Čítárna měla tehdy k dispozici 63 časopisů a v roce 1922 ji navštívilo celkem 13 538 osob.⁹²

V roce 1923 tak končí doba obětavé práce dobrovolných knihovníků, doba rozvoje a zápasů o uznání knihovny v místním občanském i spolkovém životě.

Novým knihovníkem se stal Josef V. Böhm, hudební pedagog a skladatel. Jelikož neměl knihovnické vzdělání, musel proto absolvovat třítydenní knihovnický kurz v Chrudimi a 1. března 1923 tak převzal obecní knihovnu. S umístěním knihovny nebyl vůbec spokojen. Místnosti byly podle něho nevyhovující a knihy se nacházely v obyčejných regálech. Začal proto s reorganizací knihovny. Pro začátek dal čtenářům k dispozici 1000 svazků všech oborů a sestavil nové knižní a lístkové seznamy. Dále například zavedl barevné štítky, které odlišovaly jednotlivé skupiny oborů a později byly zřízeny knižní lístky shodných barev. Knihovna získala větší prostor, díky jedné místnosti navíc, probourané příčkou. Zakoupeny

⁹¹ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě, Pamětní kniha okresní lidové knihovny ve Vysokém Mýtě, 1951, s. 51.

⁹² DVOŘÁK, Radovan. Rozvoj městské veřejné knihovny od konce 19. století do roku 1923. In *Vysokomýtský kulturní zpravodaj*, č. 467, 1984, s. 15.

byly dokonce i kovové regály. Obecní knihovna se tak rozvíjela dobře a slibně vedle dvou veřejných spolkových knihoven – Občanské a Řemeslnické Besedy. Každá z knihoven měla svůj okruh čtenářů a příznivců a navzájem si nijak nevadily.⁹³

Neblahé časy nastaly při blížení se druhé světové války. Do knihoven přicházely seznamy knih, které musely být vyřazeny a odevzdány nadřízeným úřadům. Čtenářů však příliš neubývalo, což dodávají i čísla za rok 1939, kdy bylo půjčeno přes 9 086 knih a knihovnu navštívilo 3 018 čtenářů. O dva roky později se půjčilo 9 812 knih a knihovnu navštívilo 2 905 čtenářů.

Knihovník Josef V. Böhm svoji funkci opustil kvůli slepotě v roce 1941, ale nadále se věnoval hudební činnosti a výchově. Jeho nástupcem se stal knihovník, poručík československé armády Josef Hrdina. Knihovníkem nebyl však dlouho. Jednoho dne nepřišel do práce a záhy na to ho tam hledalo gestapo. Nakonec byl Josef Hrdina zatčen i se svojí ženou na koupališti v Ústní nad Orlicí a odvezen na zámek do Pardubic. Tady byl i se ženou 2. července 1942 popraven za to, že u sebe přechovával a spolupracoval s parašutistou poručíkem Alfrédem Bartošem.

Po této tragické události se prozatímní práce knihovníka ujal kapitán Václav Březina. Ten funkci zastával do konce září 1944, kdy byl totálně nasazen jako pomocný dělník v pardubických závodech. Za jeho působení došlo v roce 1944 k sloučení knihoven Řemeslnické a Občanské Besedy. Kdo dal tehdy k tomuto činu podnět se dnes neví, ale úřední příkaz Němců nařizoval rozpuštění spolků a předání knihoven městské knihovně. Tento akt velmi pomohl městské knihovně, která tak získala cenné knihy a také nové čtenáře. Nešťastné však bylo přestěhování knihovny do bývalého hulánského kasina. Nevyhovující místnosti i zacházení s knihami, které se převážely na špinavých kárách a házely se dovnitř budovy oknem, knihám velmi škodilo. Zachránit cennou část knižního materiálu se podařilo knihovníkovi Josefu Peřinovi, který byl v té době pověřen vedením obecní knihovny a Řemeslnické Besedy. Díky jeho zásluze a oddanosti mohla knihovna zahájit brzy půjčování. Tento vážený a nejstarší knihovník v kraji byl správcem městské knihovny od roku 1941 do roku 1945 a v knihovně Řemeslnické Besedy působil od roku 1924 až do roku 1941. Vypracoval se vlastní pílí z řemeslníka na dobrého knihovníka, který znal nejen literaturu své knihovny, ale i záliby čtenářů. Všichni knihovníci, s kterými ve vysokomýtské knihovně

⁹³ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě, Pamětní kniha okresní lidové knihovny ve Vysokém Mýtě, 1951, s. 60-62.

spolupracoval si ho vážili a vzpomínali na jeho neúmornou práci. Přes padesát let života věnoval knihovnictví a zemřel doslova mezi knihami 18. února 1946.⁹⁴

Novým knihovníkem z povolání se stal Vladimír Materna, který v jejím čele stál až do roku 1973. Než přišel do vysokomýtské knihovny, byl Vladimír Materna knihovníkem v městské veřejné knihovně v Kutné Hoře. První dojem z Vysokého Mýta byl příjemný, ale umístění knihovny a její nmodernost, se novému knihovníkovi nezamlouvala. Proto hned začal s její revizí. Spolu s dobrovolníky sepsal inventář, který ukázal, že se za okupace ztratilo nebo zničilo asi 1000 svazků. Upraven byl také interiér knihovny, její půjčovní systém a byl zřízen prozatímní prezenční katalog. Za dobu působení Vladimíra Materny od 5. listopadu do 3. prosince 1945 bylo půjčeno 5 138 knih, z toho bylo pro děti 1 227 knih, návštěv 2 673 a z toho dětí 1 158. Do nově otevřeného oddělení pro mládež se dalo zapsat na školní rok 272 dětí. Za rok 1945 se půjčilo celkem 39 918 knih a z toho pro děti 5 682 svazků. V roce 1946 bylo oddělení pro mládež katalogizováno a byl pořízen lístkový katalog, knihy byly zabaleny do zeleného papíru a orazítkovány. Četba byla rozdělena do 15 skupin podle druhu četby a podle věku.⁹⁵

V roce 1948 byla knihovna konečně přemístěna do vyhovujících prostor bývalé spořitelny na náměstí Přemyla Otakar II. Na nově otevřenou knihovnu zvala čtenáře pozvánka Klubu čtenářů veřejné městské knihovny, který měl připravený i doprovodný program. V roce 1948 se v knihovně půjčilo 28 855 knih, z toho 5 797 dětských. Dospělých čtenářů bylo 12 137 a dětských 3 548. Počet knih byl 12 568 a v čítárně bylo čtenářům k dispozici 65 novin a časopisů. Tento rok byl velmi úspěšný a vzrostl jak počet výpůjček, tak i čtenářů.

Roku 1949 byly knihovnou nakoupeny první gramofonové desky a s jejich půjčováním se započalo v roce 1951. Jako novinka se v knihovně osvědčily 4 výkladní skříně a vystavování knih. Knihy, o které nebyl příliš zájem, se vystavily s upozorněním na nějakou jejich zajímavost a hned byl o ně zájem. Dále se zde upozorňovalo na státní a příležitostné oslavy, literární jubilea a vzpomínky. V roce 1950 bylo zaznamenáno nejvíce výpůjček od roku 1890, půjčeno bylo 50 620 svazků, zapsaných čtenářů bylo 1 018 a do knihovny přišli celkem 19 583 krát.⁹⁶

Roku 1951 mění knihovna svůj název na Okresní lidovou knihovnu. V tomto roce byl vypracován také plán knihovny na další období. Obsahoval například bod týkající se rozšíření volného výběru knih zřízením nových regálů, dále například bod o zřízení politické-marx.

⁹⁴ Tamtéž, s. 66-79.

⁹⁵ Tamtéž, s. 81-85.

⁹⁶ Tamtéž, s. 95-115.

leninské literatury nebo třeba fučíkův koutek s literaturou pro fučíkův odkaz. Další body se týkaly katalogizace nebo třeba zřízení posluchárny hudby. Poslední bod se týkal knihovníka, který měl napsat kroniku knihovny. V březnu došlo také ke změně v čele knihovny, kdy knihovní rada byla zrušena a ustanovena knihovní subkomise.

V knihovně se nacházela oddělení: půjčovna knih pro dospělé s volným výběrem, půjčovna knih pro mládež, půjčovna hudebnin a gramofonových desek, příruční knihovna se studovnou, čítárna novin a časopisů a posluchárna hudby. V knihovně pro dospělé se též půjčovala naučná literatura (politická, zemědělská), cizojazyčné knihy, brožury a ve volném výběru byl i samostatný fučíkův koutek.⁹⁷

Úkoly knihovny rostly a tím také její činnost a význam, stala se důležitým lidově-výchovným střediskem. Používaly se tam různé tiskopisy mezi něž patřil: kartotéční lístek s přihláškou, čtenářská legitimace, evidence časopisů, statistický arch, statistický arch pro mládež, výpůjční řád, tiskopisy pro diskotéku, kniha poznámek pro četbu sovětské literatury a záznamy informační služby. Roku 1951 bylo půjčeno 42 349 knih, návštěv bylo 17 276, půjčeno 76 gramofonových desek, 230 přehrávek v posluchárně, 4 203 osob bylo v čítárně a ve studovně 287. Stoupl počet výpůjček naučné literatury, ale vlivem vyřazování brakové literatury klesl počet čtenářů, kteří si tento typ literatury oblíbili.⁹⁸

⁹⁷ Tamtéž, s. 116-120.

⁹⁸ Tamtéž, s. 123-125.

4.2.2. VÝVOJ KNIHOVNY VE 2. POLOVINĚ 20. STOLETÍ AŽ PO SOUČASNOST

Od šedesátých let byly o činnosti knihovny vydávány výroční zprávy, které vystřídaly záznamy v pamětní knize. Tyto zprávy sepisovaly samotní knihovníci a týkaly se plánů knihovny na dané i další období.

Významný byl například rok 1967, kdy se nakonec nezvyšovaly plánované výpůjční poplatky, což se projevilo zvýšením návštěv čtenářů i počtu výpůjček. Zlepšila se také činnost oddělení pro mládež, která v té době konkurovala dětskému oddělení závodní knihovny Karosa. Během tohoto roku se podařilo v knihovně zlepšit práci ve všech směrech, díky propagování jednotlivých oddělení knihovny. Zmodernizovalo se i vnitřní vybavení, kdy byly odstraněny nevkusné skleněné přepážky a nahrazeny třemi novými výběrovými regály – volný výběr.

Zajímavostí bylo, že ve vysokomýtské knihovně lidé neustále odmítali hledat v čtenářských katalozích a jen pozvolna se někteří orientovali na samoobsluhu ve volném výběru. Tím se zpomalovalo odbavování čtenářů. Novinkou se staly exkurze škol do knihovny, kdy zde učitelé probírali hodinu literatury a knihovníci jim k tomu připravovali výstavky příslušné literatury. Tímto školy knihovně pomáhali v náboru nových čtenářů. Bylo dokončeno zkatalogizování cizojazyčného oddělení a přeorganizována příruční knihovna, k níž byl pořízen systematický katalog. Začalo se také s budováním regionálního oddělení, které se nákupy i četnými dary občanů potěšitelně rozrůstalo. Knihovní fond v tomto roce čítal 36 965 svazků, knihovnu navštívilo 11 833 čtenářů, kteří si celkem půjčili 51 294 svazků. Zajímavé je, že klesl zájem o výpůjčky týkající se marxismu-leninismu, kterých bylo půjčeno 45 (v roce 1966 to bylo 148). Významná byla i osvětová činnost knihovny v čele s literárními večery, besedami, přednáškami, koncerty, besedami u televize nebo třeba výstavkami knih.⁹⁹

Roku 1969 byl zaznamenán pokles čtenářů, návštěvníků i akcí. Tato nepříznivá situace byla zapříčiněna vyššími poplatky. Hodně čtenářů tak například přešlo do závodní knihovny Karosa, kde se neplatily žádné poplatky. Meziknihovní výpůjční služba doznala také pokles v činnosti, díky poplatku za poštovné, který se nově počítal vypůjčovatelům. Vážný byl také nedostatek financí na nákup nových knih. Po roce 1968 nastal rapidní pokles zájmu o sovětskou literaturu, ale po roce 1969 se zájem mírně zvýšil především o klasická díla. Tento rok znamenal pro knihovnu spoustu problémů, které se pracovníci knihovny snažili

⁹⁹ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě, Výroční zpráva Městské lidové knihovny ve Vysokém Mýtě, 1967, s. 2-5.

zkvalitnit službami pro čtenáře a upoutat tak jejich trvalý zájem o knihu. Fond čítal 39 210 svazků, čtenářů bylo „pouze“ 8 867 a celkem si půjčili 37 323 svazků.¹⁰⁰

K 1. 1. 1974 odešel do důchodu knihovník Vladimír Materna a na jeho místo přišel Jan Havel, knihovník z povolání, který v čele vysokomýtské knihovny stál do roku 2002.

Městská knihovna ve Vysokém Mýtě prošla v roce 1975 příznivým rozvojem. Bylo vybudováno a otevřeno samostatné dětské oddělení. Upravena byla také půjčovna knih pro dospělé s rozšířeným výběrem knih, reorganizována studovna a příruční knihovna. Od září pracovala při městské knihovně redakční rada Vysokomýtského kulturního zpravodaje, jehož vedoucím redaktorem byl ředitel knihovny Jan Havel a dvě knihovnice členkami redakční rady. Knihovní fond obsahoval 47 730 knihovních jednotek a celkem 1 102 přihlášených čtenářů si půjčilo 57 430 svazků.¹⁰¹

V roce 1978 byla knihovna napojena do střediskového systému a starala se o 14 knihoven svého obvodu, pro které nakupovala a zpracovávala nové knihy, sestavovala výměnné soubory knih a věnovala jim metodickou pomoc.

V osmdesátých letech se podařilo realizovat velkorysé úpravy v přestavbě městské knihovny, revizi katalogů, přebalení a přesignování knihovního fondu a reorganizaci výpůjčního i provozního systému. Postupně také stoupal počet registrovaných čtenářů a výpůjček, snad s výjimkou roku 1985, kdy bylo čtenářů 1 618 a výpůjček 33 879. Oproti roku 1984, kdy bylo čtenářů 1 919 a výpůjček 65 055, to byl poměrně rapidní pokles.¹⁰²

Významné bylo pro knihovnu její přestěhování z náměstí do budovy U koruny čp. 70 v roce 1992, kde má knihovna své sídlo dodnes.

Po roce 2002 dochází v knihovně k poměrně radikálním změnám. Jana Havla ve funkci ředitele vystřídala Dagmar Sabolčíková, která knihovnu vede dodnes. Dochází k modernizaci prostorů, studoven, dětského oddělení, nové skladové prostory vystřídaly nevhodné sklepní prostory atd. Především nově vybudovaný dětský koutek udělal radost řadě novým dětským čtenářům. Městská knihovna ve Vysokém Mýtě pravidelně v rámci podpory dětského čtenářství pořádá různé besedy se spisovateli, ale zajišťuje a pořádá i literární podvečery a knihovnické lekce literární výchovy pro žáky mateřských, základních, středních a speciálních škol. Úzce také spolupracuje s občanským sdružením Berenika, jehož činnost spočívá v péči o klienty s různými zdravotními potížemi a v knihovně pořádají divadelní

¹⁰⁰ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě, Výroční zpráva Městské lidové knihovny ve Vysokém Mýtě, 1969, s. 2-5.

¹⁰¹ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě, Výroční zpráva Městské lidové knihovny ve Vysokém Mýtě, 1975, s. 3-5.

¹⁰² Městská knihovna ve Vysokém Mýtě, Hodnocení plnění pětiletého plánu v letech 1981-1985, s. 2.

představení a podílí se na sváteční výzdobě. Klienti ze sdružení Berenika patří ke stálým uživatelům zvukové knihovny, vybudované v roce 2003. Tato knihovna čítá 100 titulů ve formě MP3 a 140 kazet s namluvenými knihami. Půjčování je bezplatné, ale pouze na speciální přihlášku. Uživatelé také mohou využít hudební fond knihovny, v němž se nachází 1 140 CD a 835 kazet. Knihovna spolupracuje s knihovnou a tiskárnou pro nevidomé K. E. Macana v Praze, kde se knihy nahrávají.

Vysokomýtská knihovna svým čtenářům a návštěvníkům neposkytuje pouze základní funkce a služby, ale pořádá řadu přednášek, besed, autorských čtení, dětských kroužků a výstav. Na tyto činnosti využívá granty od Knihovny 21. století nebo České knihovny. Mezi nejúspěšnější a hojně navštěvované výstavy patřila například výstava kopie Ďáblový bible Codex Gigas v roce 2008. Výstava proběhla ve spolupráci s Národní knihovnou v Praze, pozvání přijali významní hosté a včetně doprovodného programu se setkala s obrovským úspěchem mezi širokou veřejností. Další aktivity knihovny spočívají ve vyhlašování soutěží – literárních, výtvarných, fotografických, které mají za úkol opět přilákat nové a nové čtenáře, kteří by jinak cestu do knihovny třeba ani nenalezli.¹⁰³

Svémi činnostmi se tak Městská knihovna ve Vysokém Mýtě zařadila mezi tzv. komunitní knihovny. Tyto veřejné knihovny ve svém místě působí jako otevřené a kulturní centrum. Nejedná se o knihovny zaměřující se pouze na své registrované čtenáře a uživatele, ale své služby rozvíjí a nabízí i všem ostatním v místě svého působení. Snaží se zlepšovat kvalitu života lidí a rozvíjet dobré vztahy mezi jednotlivci, skupinami a organizacemi. Svůj prostor poskytují jednotlivým skupinám, podporují spolupráci veřejného a soukromého sektoru, rozvíjí partnerství mezi neziskovými organizacemi a občany, svými aktivitami oživují již zapomenuté tradice nebo přibližují lidem lokalitu, ve které žijí.¹⁰⁴

Knihovna ve Vysokém Mýtě spolupracuje s Městskou knihovnou v Ústí nad Orlicí v oblasti regionálních funkcí, která ji podle zákona poskytuje poradenské, vzdělávací, koordinační služby a další nezbytné činnosti napomáhající k rozvoji knihovny. Tyto regionální funkce, jejichž cílem je zaručit dostupnost veřejných knihovnických a informačních služeb ve všech místech České republiky a přispívat k vyrovnání jejich rozdílů mezi knihovnami, jsou realizovány formou služeb a jejich rozsah je v jednotlivých regionech různý.

¹⁰³ SABOLČÍKOVÁ, Dagmar – rozhovor, [cit. 2010-03-12]

¹⁰⁴ HOŠKOVÁ, Kateřina. *Budoucí role knihovníka*. 10. května 2008 [cit. 2010-03-10]. URL:<<http://www.inflow.cz/budouci-role-knihovnika/htm>>.

V současnosti má vysokomýtská knihovna plně automatizovaný knihovní systém, katalogizovány knihy v systému Clavius, využívá souborný katalog SKAT, elektronické objednávání EMVS i elektronický nákup knih, je zapojena do spolupráce na budování souborného katalogu Caslin, návštěvníci využívají její on-line katalogy apod. Čtenářům a uživatelům je k dispozici velký moderní prostor s volným výběrem knih, který čítá cca 30 000 dokumentů volně přístupných a další jsou ve skladech. Dále knihovna odebírá více jak 90 titulů časopisů v čítárně, jejíž otevírací doba je shodná s výpůjční dobou.¹⁰⁵

Městská knihovna ve Vysokém Mýtě se stala významným kulturním i informačním centrem města a nejen svým registrovaným čtenářům, ale i široké veřejnosti nabízí řadu doprovodných služeb, které jsou hojně navštěvované, o čemž svědčí i 56 926 návštěvníků za rok 2009.

¹⁰⁵ SABOLČÍKOVÁ, Dagmar – rozhovor, [cit. 2010-03-12].

4.3. OSOBNOST ALOISE VOJTĚCHA ŠEMBERY

Mezi přední osobnosti spjaté s historií veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě bezpochyby patří Alois Vojtěch Šembera, nejvýznamnější vysokomýtský rodák. Byl nejen jazykovědcem, literárním historikem a profesorem češtiny, ale také se zasloužil o zachování významných památek ve městě, především gotických bran a věží. Vysoké Mýto mu vděčí i za svou monografii, kterou sepsal a za založení veřejné knihovny v roce 1839, jedné z nejstarších ve východních Čechách. Tímto svým vlasteneckým činem umožnil běžným občanům možnost přístupu k české knize, o které byl Šembera přesvědčen, že je velmi důležitá jak pro život mládeže, tak i pro obyčejnou veřejnost. Věrný rodák založil knihovnu při normální škole a daroval ji 150 knih, na jejichž koupi se podíleli i jeho přátelé. Pro samotnou knihovnu také vypracoval Knihovní řád, kde v několika bodech vyjadřuje zásady, kterými by se nová instituce měla řídit. Vysokomýtští novou knihovnu vřele přijali a se zájmem navštěvovali. Její slibný rozvoj byl však zastaven revolučními událostmi ve 40. letech a další osud knihovny si již přiblížíme v následujících kapitolách. Nyní se vraťme k této významné osobnosti, která novou kulturní instituci pro město zřídila.¹⁰⁶

Alois Vojtěch Šembera se narodil 21. března 1807 jako třinácté dítě Františka a Doroty Šemberových a byl pokřtěn v chrámu sv. Vavřince. Školu začal navštěvovat v roce 1815 ve Vysokém Mýtě a poté nastoupil do latinských škol v Litomyšli. Zde se vyučovalo pouze latinsky, ale později i česky, podle nařízení dvorní komise z 23. srpna 1816. Když Šemberovi zemřel otec, složil mu báseň „*Díkůčinění otci*“, později otištěnou v souboru „*Prvotiny*“. Již zde si lze všimnout Šemberova vlasteneckého cítění, na nějž měla asi největší vliv Jungmannova „*Slovesnost*“ a také Kollárova „*Slávy dcera*“. Šembera se na studiích spřátelil s litomyšlským rodákem Františkem Augustem Braunerem a Františkem Matoušem Kláčelem. Litomyšl mladému Šemberovi poskytovala i bohatý společenský život a také v něm podněcovala stále rostoucí vlastenectví. Nikdy na město nezapomněl a rád se sem vracel. V roce 1826 odešel do Prahy studovat filosofii, kde ho velmi ovlivnil Josef Havle, profesor stavitelského kreslení na technickém ústavě v Praze. Byl majitelem statku ve Vysokém Mýtě a Šembera ho o prázdninách rád navštěvoval. Získal od něho mnoho informací z historie malířství a sochařství. Profesor Havle tak v mladém studentovi vzbudil zájem o umění, staré památky a především o zachování vysokomýtských bran.

¹⁰⁶ DVORÁK, Radovan. Založení veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě. In *Vysokomýtský kulturní zpravodaj*, č. 24, 1982, s. 13.

V Praze navázal Šembera mnoho známostí a s některými se přátelil celý život. Patřili mezi ně například František Palacký, F. L. Čelakovský, Josef Franta Šumavský a další. Josef Jaroslav Langer ho uvedl do kruhu mladých vlastenců, seskupených kolem časopisu „*Čechoslav*“. Po ukončení filosofických studií studoval v letech 1827-1830 práva a tyto znalosti pak využil při překládání zákonů a sestavování právnické a politické terminologie. Šembera si postupně uvědomoval, že vlastenectví musí šířit jinými prostředky, než pouhými debatami ve vlasteneckých kroužcích. Proto začal již při studiu hrát česká divadla a na Moravě se postupně stával organizátorem českého společenského života.¹⁰⁷

V Brně Šembera pracoval jako úředník (civilní a trestní praxe) u brněnského magistrátu, ale jeho snem bylo stát se univerzitním profesorem. Proto se ve svém volném čase věnoval studiu českého jazyka a literatury a snažil se získat profesorské místo na stavovské akademii v Olomouci, ale místo získal starší a zkušenější moravský dějepisec a archivář Antonín Boček. Díky své družné povaze se Šembera stýkal s významnými brněnskými rodinami, například vyučoval v rodině hraběte Dubského, seznámil se s Cyrilem Fr. Nappem, osvícenským knězem, básníkem Františkem Dobromyslem Trnkou a mnoha dalšími. Ani zde však nepřestával dopisovat do *Čechoslava* a *Květů*, kde nabádal k čistotě českého jazyka a uveřejňoval různé články, například popis cesty litomyšlského rodáka Jana Jílka do Austrálie. Šembera začal vydávat kalendáře, které byly určeny pro lidové vrstvy a měly šířit českou řeč. Byly zaměřené na různá odvětví, od zábavného čtení až po lidské vynálezy a ve své době byly dlouho jedinou lidovou četbou.

V roce 1839 byl Alois Vojtěch Šembera zvolen moravskými stavy za profesora českého jazyka a literatury a odjel za tímto povoláním do Olomouce. Jeho přednášky byly hojně navštěvované jak českými, tak německými studenty a Šembera byl velmi oblíben. Později vzpomínal rád na léta strávená v Olomouci, kde se v tichosti oženil s Františkou Ševčíkovou, dcerou úředníka z Brna. Františka sice pocházela z německé rodiny, ale uměla dobře česky, zajímala se o český národní život, přispěla na českou knihovnu ve Vysokém Mýtě a také se přátelila s Janem Nerudou, který se jí po smrti Šembery ujal. Díky její vlídné a přátelské povaze Šemberův dům s radostí navštěvovala česká společnost, ať už v Olomouci, Brně nebo Vídni.¹⁰⁸

V roce 1847 byla moravská univerzita přesídlena do Brna a rodina Šemberova se tedy přestěhovala. Po významných březnových událostech 1848, překládal Šembera různá vládní nařízení a vyhlášky do češtiny a při každé příležitosti hájil práva Čechů. V roce 1849 se stal

¹⁰⁷ ŠKORPIL, Emanuel. *Alois Vojtěch Šembera*. Vysoké Mýto, 1946, s. 16-21. ISBN nemá.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 25-34.

členem komise, která sestavovala právnícko-politickou terminologii. Jejími členy byly například Antonín Beck, redaktor českého zákoníku, profesoři Jan Kollár, Jan Kuzmány nebo třeba Karel Jaromír Erben, který spolupracoval se Šemberou na jeho „*Dialektologii*“ a byli i přátelé. Šembera také navrhl vydávání českých novin na Moravě, konkrétně v Brně a Olomouci, což se mu podařilo uskutečnit a 1. listopadu 1848 začaly v Brně vycházet *Moravské Noviny*, řízené Františkem Klácelem a samotným Šemberou. Noviny se zaměřovaly na politický život, novinky ve vědě a umění u nás i ve světě a poučovaly moravský lid o všem co měl vědět každý občan. Šembera byl spoluredaktorem novin pouze do 21. listopadu 1849, kdy odchází učit na vídeňskou univerzitu a stává se redaktorem české části říšského zákoníku. Na Moravu však nikdy nezapomněl a je považován za prvního moravského buditele. Pozvedl moravskou kulturu, vlastenectví, pro mnoho studentů byl vzorem a pro mnoho Moravanů nejlepším Moravanem.¹⁰⁹

Ve Vídni Šembera přednášel český jazyk a literaturu. Zpočátku měl málo posluchačů, ale od roku 1861, kdy byl český jazyk zrovnoprávněn a stal se opět jazykem vyučovacím, studentů přibývalo. Opět si získal jejich náklonnost, díky své pokrokovosti, nadšením pro naši minulost a moderním názorům. Dokázal přiblížit svým posluchačům pravdivý obraz českého života, patřil totiž mezi nejstarší pamětníky našeho obrození a také si dopisoval s řadou významných spisovatelů své doby. Přesto však neuznával falsa a mnoho jeho přátel ho za to kritizovalo.

Překládal, v prvních letech svého pobytu ve Vídni, hlavně říšské zákony. Jeho zásluhou jsou úřední nařízení psaná čistým českým jazykem. Je také považován za tvůrce našeho právnícko-politického názvosloví. Někteří dokonce jeho překladatelskou činnost staví na první místo toho, co vykonal jako filolog, historik, topograf a statistik. Překladatelství zákoníků vyžadovalo znalosti z různých oborů lidské činnosti. Zákoníky obsahovaly výklady z oboru civilního práva, předpisy celní, finanční, železniční atd. Dále jsem například patřily zákony týkající se práva horního, vodního, obchodního a zákonodárství průmyslového. Šembera se proto obracel na různé odborníky a opatřoval si význam slov a odborných termínů. S překladem konkrétních zákoníků mu pomáhali například Antonín Rybička, Antonín Beck nebo Karel Jaromír Erben.¹¹⁰

Nezapomněl však ani na svoji literární činnost a ve čtyřech vydáních (1858, 1861, 1868 a 1878) vyšly „*Dějiny řeči a literatury československé*“. Kniha vznikla z jeho přednášek na univerzitách, kde působil. Na Šemberu se vzápětí snesla vlna kritiky, především od jeho

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 42-49.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 54-57.

věčného odpůrce profesora Martina Hattaly, za to, že pouze doplnil Jungmannovu „*Historii*“. Přesto však vnesl do knihy své nové poznatky, opravil leckterý omyl a už zde odhalil Hankovy padělky. Našli se ale i tací, kteří jeho knihu ocenily. Například Václav Nebeský ji ocenil v Českém obzoru literárním 1868 jako praktickou literární příručku, kterou vlastně byla. Dalším významným dílem byla „*Mapa moravská*“ vydaná ve Vídni 1863, 1875 a 1881 k tisícileté cyrilometodějské památce. Sám Šembera prošel celou Moravu, Slezsko, část Čech i Rakouska a porovnával jména míst, řek, hor se jmény v listinách a zemských deskách. Porovnával i nářečí české, moravské a slovenské. Při svých cestách navštěvoval faráře, učitele a sbíral potřebné krajové údaje. Všechno chtěl mít do puntíku svědomitě zpracované. Podrobně zde zpracoval horstvo, vodstvo, komunikace, politické i soudní rozdělení, jazykové hranice, historické údaje, značky zámků, hradů, dolů atd. Mapa byla vystavena na mezinárodní pařížské výstavě r. 1878 a získala zde bronzovou medaili. Roku 1864 vyšlo jeho další dílo „*Základové dialektologie československé*“. Z této práce čerpala česká dialektologie několik desetiletí. Je souhrnem Šemberových cest po vlasti, kde porovnával krajová nářečí. Byl ve styku se spolupracovníky, mezi něž patřil Karel Jaromír Erben, Božena Němcová, František Sušil a další. Československá nářečí dělí na české, moravské a slovenské s různými podřečímí. Šembera je pokládán za zakladatele české dialektologie a v tomto oboru si vychoval i svého nástupce Františka Bartoše. Své cesty do Rakous, Bavor, Míšně, Solnohadska až po Terst a Uhry zúročil v knize „*Západní Slované v pravěku*“ (1868). Obhajuje zde tvrzení, že Čechové, Moravané a Slováci obývají svou vlast od pradávna pod jmény Boemové, Markomani a Kvádové. Toto dílo je vyznáním Šemberova slovanství, navazujícího na Kollárovy teorie o starém původu Slovanů.¹¹¹

Velmi horoucně zasáhl Šembera do boje o pravost Zelenohorského a Královédvorského rukopisu. Společně s Antonínem Vaškem vystoupil Šembera proti V. Brandlovi. Za autory označuje Josefa Lindu a Václava Hanku. V rukopise Zelenohorském rozebírá řeč básně, nalézá množství chyb, umělých staroslovenských jmen a poukazuje na vzájemnou závislost Libušina soudu s Lindovou „*Září nad pohanstvem*“. Svůj zamítavý postoj k rukopisům ještě potvrzuje vydáním brožury „*Kdo sepsal Rukopis Královédvorský r. 1817?*“. Šembera chtěl za každou cenu prokázat pravdu, ale na druhou stranu nechtěl tento spor prodlužovat. Mnoho jeho přátel se postavilo proti němu a nesouhlasilo s tím, že jde o padělky. Patřili mezi ně např. František Braunner, Jan Neruda, Ferdinand Schulz, Josef a Hermenegild Jirečkovi a další. Na druhé straně se našli i tací, kteří stáli při Šemberovi

¹¹¹ Tamtéž, s. 58-62.

např. dr. Vincenc Makušev nebo profesor Josef Perwolf. Přestože Šembera zemřel zneuznán, jeho boj za nepravost rukopisů nebyl zbytečný. Díky jeho následovníkům, jako byl Gebauer, Masaryk, Golla, Pekař a Truhlář, byly rukopisy později uznány za falsifikáty.¹¹²

Alois Vojtěch Šembera se znal s mnoha předními osobnostmi českého kulturního života a také si s nimi dopisoval. Jeho korespondence je uchována ve vysokomýtském muzeu. Připomeňme si některé.

František Palacký byl jeho přítelem již od roku 1829 a jejich přátelství přetrvalo, i navzdory občasným neshodám v některých věcech, téměř 50 let. Šembera byl také velkým obdivovatelem Jana Kollára, s nímž se důvěrněji seznámil za svého pobytu ve Vídni. Rodiny se často stýkaly a spřátelily se i jejich děti, především mezi Zdeňkou Šemberovou a Ludmilou Kollárovou se vytvořilo vřelé přátelské pouto. Jan Kollár zemřel náhle v lednu 1852 na zimnici. Své poslední verše však věnoval svému příteli Aloisi Šemberovi, který se postaral o jeho pohřeb, prodej knihovny a i vydání Pamětí. Kollárovi se v roce 1863 odstěhovali do Výmaru, ale i odtud si čile dopisovaly s rodinou Šemberovou, především Zdeňkou. Ta se po letech stala jedinou osobou, jež mohla podat zprávy o životě Bedřišky Kollárové a Ludmily Schellenbergové. Zasadila se také o převezení ostatků Jana Kollára z Vídně do Prahy v roce 1904.

S Karlem Jaromírem Erbenem se Šembera spřátelil při psaní „*Mapy moravské*“, kdy ho požádal a o pomoc při jejím vydání. Erben pracoval jako archivář města Prahy a Šemberovi poskytl řadu cenných rad při psaní jeho děl. Důvěrně se seznámily i obě rodiny a vzniklo zde další přátelství Zdeňky Šemberové a Erbenovy dcery Bohuslavy. Vřelé přátelství však ukončila smrt Karla Jaromíra Erbena v roce 1870.

Jedním z nejlepších přátel rodiny Šemberovy byl vynikající český chirurg Eduard Albert. Byl velkým milovníkem literatury a díky ní se seznámil s Šemberovým synem Vratislavem. Jeho prostřednictvím publikoval některé své studie v literárních i odborných časopisech. Po smrti Šembery vyřizoval finanční záležitosti jeho rodiny a pomáhal jak paní Františce, tak později i Zdeňce.

Velkým Šemberovým obdivovatelem byl Tomáš Masaryk. Přestože Masaryk viděl úlohu slovanství v budoucnosti a Šembera se stále obracel k minulosti, velmi si ho vážil a choval k němu úctou.¹¹³

Šembera byl jedním z mála českých spisovatelů, jimž se dostalo za života zjevného uznání všech vrstev. Oslavy jeho pětadvacetiletého působení na univerzitě ve Vídni,

¹¹² Tamtéž, s. 65.

¹¹³ Tamtéž, s. 100-114.

100. výročí založení stolice české řeči a literatury na vídeňské univerzitě a výročí jeho narození v roce 1877, se staly událostmi celonárodního významu. Přesto tyto významné oslavy byly zastíněny boji o rukopisy. Šembera byl nazýván „ješitným starochem“, zrádcem a část české veřejnosti se od něho odvracela. Dokonce i část českých novin odmítla uveřejnit cokoli na jeho obranu. Tímto postojem veřejnosti i přátel byl Šembera velmi raněn. Kdysi uznávaný profesor a přední osobnost národního obrození byla náhle zatracována. Zemřel téměř v zapomnění 23. března 1882 ve Vídni na zápal plic. Pochován byl ve svém rodném městě Vysokém Mýtě 26. března 1882. Manželka Františka a dcera Zdeňka se trvale přestěhovali do Vysokého Mýta, kde Františka šest let po smrti svého chotě umírá a je pochována na mýtském hřbitově vedle milovaného muže.¹¹⁴

Vysoké Mýto svému nejvýznamnějšímu rodákovi vděčí za mnohé. Významným vlasteneckým činem bylo, již zmiňované, založení české knihpůjčovny v roce 1839, první české veřejné knihovny ve východních Čechách. Jeho zásluhou máme dodnes ve městě zachované středověké brány a věže. Osobně a horoucně bojoval za jejich záchranu a rekonstrukci. Uspořádal sbírku nejen mezi vysokomýtskými, ale i svými přáteli. Na zachování věží tak přispěli například František Palacký, hrabě František Thun nebo profesor Jan Helcelet. Jeho významné dílo věnující se rodnému městu je „*Vysoké Mýto, královské věnné město v Čechách*“. Zde Šembera věrně popisuje život ve městě z různých hledisek, od stěžejních dějin až po zvyky a prostředí v němž lidé žili. Vysoké Mýto díky němu má i muzejní knihovnu a bohatý archiv, kde je uložena jeho korespondence s významnými osobnostmi období 1830 – 1880. V roce 1875 vypracoval „*Katastrální plán města Vysokého Mýta*“. Zasazuje se v něm o staré názvy ulic, které odkazují na historii města a kritizuje nevhodná pojmenování.¹¹⁵

Své rodné město rád a často navštěvoval, zajímal se o místní události a chtěl být o všem informován. Vysoké Mýto na něho nezapomnělo a svého rodáka si váží. Je po něm pojmenováno divadlo, ulice a v jeho rodném domě dnes sídlí regionální muzeum.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 121-128.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 133-142.

4.4. OSOBNOST KARLA RICHTERA

S vysokomýtskou knihovnou je spojen i Karel Richter. Archivář a sárovecký mlynář se sice nenarodil ve Vysokém Mýtě, ale svojí činností ho velmi ovlivnil. Významný byl jeho návrh na založení muzea, archivu a především knihovny, jejíž činnost chtěl obnovit. Nakonec se mu to podařilo a instituci svědomitě několik let vedl. Přestože knihovna v té době nemohla konkurovat Čtenářské Besedě a později ani Besedě Řemeslnické, její obnova byla důležitá pro další rozvoj.¹¹⁶

Karel Richter se 29. března 1825 ve Svitavách. Neví se, kdy přesně se přestěhoval do Vysokého Mýta, ale již v roce 1870 je uváděn ve sčítání lidu. Byl katolíkem, ženatý a údajně se stal vůdcem místních mladočechů. Za svoji účast v revolučních studentských gardách v roce 1848 byl vyloučen ze studií na pražské univerzitě a všech škol rakouské monarchie. Proto nakonec emigroval na ostrov Helgoland, kde se na čas usadil. Po amnestii se vrátil a dokončil studia na univerzitě v Praze. Několik let strávil v obci Morašice, kde byl jeho nevlastní otec tajemníkem a školdozorcem spojených obcí a také zde založil knihovnu. Karel mu vydatně vypomáhal a také zde vyučoval, za což byl okolo roku 1861 poctěn čestným občanstvím. V této době koupil mlýn Sárovec, poblíž Vysokého Mýta, kde se usadil a působil jako mlynář. Velmi se zajímal o kulturní a politické dění ve městě. Po řadu let zasedal v městské radě a v obecním zastupitelstvu. Jako mlynář dokázal lidem naslouchat a ti mu rádi svěřovali své názory, ale i vyprávění z minulosti. To vše dokázal využít jako městský radní a později i kronikář města. Sepisoval události z let 1848 – 1873 do pamětní knihy, kterou pořídil a městu věnoval Alois Vojtěch Šembera. Jako městský radní zachránil před zničením materiály z městského archivu a o jejich stavu informoval Šemberu, který na starostovi města J. B. Tůmovi vymohl pro archiv samostatnou místnost. Karel Richter také podal návrh, aby při městském archivu bylo zřízeno i městské muzeum, do něhož se mělo ukládat vše, co souviselo s Vysokým Mýtem a jeho okolím. Zastupitelstvo města s tímto návrhem souhlasilo a návrh schválilo v roce 1871.¹¹⁷

Správou muzea, archivu a obecní knihovny pověřilo právě Karla Richtera a pro sbírky vyhradilo jednu světnici v Obecním úřadě „na panském domě“. Zároveň zastupitelstvo vydalo provolání k občanům za účelem sbírání starožitností pro nově vzniklé muzeum. V krátké době se tak díky vysokomýtským sešlo na 66 předmětů, především obrazů, několik listin a 163

¹¹⁶ DVORÁK, Radovan. Rozvoj městské veřejné knihovny od konce 19. století do roku 1923. In *Vysokomýtský kulturní zpravodaj*, č. 467, 1984, s. 12.

¹¹⁷ SKALICKÁ, Hana. Počátky vysokomýtského muzea a rodina Škorpilů. In *Vlastivědný sborník. Ústní nad Orlicí*, 1998, s. 14. ISBN 80-902082-4-X.

mincí. Avšak nevyhovující a veřejnosti nepřístupná místnost zapříčinila vzrůstající nezájem občanů a na muzeum se téměř zapomnělo. Možná to způsobilo i nezvolení Karla Richtera do městské rady a jeho následné postupné stranění se svoji milované archivářské a muzejní práce. O tom, že byl zdatným spisovatelem se zájmem o historii, svědčí jeho rukopisy např. „Úryvky postupu rolnictví od roku 1870 – 1891 okresu vysoko-mýtského, „Mlynářský slovník“ nebo „Výpisky Karlouše Richtera, mlynáře sároveckého, městského radního a prvního, zároveň však posledního archiváře vysokomýtského“. V roce 1877 tedy činnost muzea ustala. Příznačné je, že v tuto dobu patřili mezi jeho spolupracovníky i bratři Škorpilové – Václav, Vladislav a Josef. Posledně jmenovaný, Josef, se po šesti letech ujal opuštěných sbírek a na jeho podnět byl schválen muzejní řád a sbírky přestěhovány do zrekonstruované Pražské věže a zpřístupněny pro veřejnost. Nakonec se muzeum definitivně přestěhovalo v roce 1912 do rodného domu A. V. Šembery, kde má sídlo dodnes.

Nicméně z doby působení Karla Richtera a jeho téměř profesionálního přístupu k muzejní práci, pochází i vůbec první muzejní příručka „*Katalog věcný obecního Musea spořádal a sepsal počátkem svým za purkmistra p. J. B. Tůmy a městských radních pp. JuDr. Drahoty, Dr. Kučery, Josefa Podhajského, Josefa Drtiny, Antonína Lichtenberga a Karlouše Richtera, Karlouš Richter t. č. archivář.*“ V úvodu katalogu byla vysvětlena důležitost sbírání a uchovávání starožitností a vůbec veškerých památek pro národ a dějepis, dále pak důležitost menších muzeí pro muzeum zemské. Z příručky je také patrné uspořádání muzea, kde se nacházela oddělení např. pro obrazy, střelné zbraně a brnění, umělecké památky, zkameněliny, numismatiku apod.

Karlouš, jak si nechával říkat, zemřel na edém plic 29. října 1896 ve Vysokém Mýtě.¹¹⁸ Město díky jeho pokrokové činnosti mělo vlastní muzeum, dnes již regionální, a také mu vděčí za svůj archiv.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 15-16.

4.5. KATALOGY A SEZMAMY VYSOKOMÝTSKÉ KNIHOVNY

Seznamů, katalogů a doplňků katalogů má vysokomýtská veřejná knihovna k dispozici celkem sedm.

Nejstarším sepsaným záznamem o stavu fondu knihovny je *Katalog veřejné knihovny královského věnného města Vysokého Mýta* z roku 1904. Autorem je knihovník Oldřich Karásek, který tento katalog pořídil podle inventáře a seznam se prodával za pořizovací cenu 40 haléřů. Obsahuje rovněž knihovní řád veřejné knihovny a domácí řád veřejné čítárny. Katalog má celkem tři tématické oddíly, ve kterých jsou abecedně seřazené jednotlivé tituly, společně s počtem svazků a číslem. Čítá celkem 1 550 svazků. Oddíl A obsahující básně, dramatiky a zábavnou prózu čítá 1 042 svazků, oddíl B zahrnující cestopis a národopis, dějepis, filozofii, náboženství, jazykovědu, právnictví, politiku, obchod a průmysl, přírodní vědy, životopisy atd. čítá 347 svazků a poslední oddíl C obsahující časopisy čítá 161 svazků. Mezi nejpočetněji zastoupeného autora se řadí autor historických románů a představitel realismu Alois Jirásek, který má v katalogu celkem 44 svazků, především ve formě Sebraných spisů. Hojně zastoupený je i český spisovatel a katolický kněz Václav Beneš Třebízský, který zde má celkem 26 svazků také ve formě Sebraných spisů. Zajímavé zastoupení zde má norský spisovatel Björnson Björnsterne, jehož dva romány se zde nacházejí. Z naučné literatury je zde nejvíce zastoupen dějepis, místopis a kulturní dějiny. Kniha z této oblasti je celkem 90. Mezi knihami se nacházejí i 4 svazky vysokomýtských rodáků – Aloise Vojtěcha Šembery a Hermenegilda Jirečka. Nejméně zastoupenými částmi v oddílu naučné literatury jsou jazykověda a literatura a přírodní vědy. V části jazykověda a literatura se výhradně objevují čeští autoři v čele s Bohuslavem Balbínem a jeho „*Rozpravou na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého*“ nebo i kniha Aloise Vojtěcha Šembery „*Základové dialektologie československé.*“ Celkem je zde 13 svazků. V přírodních vědách se nachází 16 svazků týkajících se zemského povrchu, vody, chemie nebo třeba pěstování rostlin a duševního života zvířat.¹¹⁹

Dalším katalogem je *Katalog Občanské besedy ve Vysokém Mýtě* z roku 1909. V úvodu je výtah z knihovního řádu a následovaný dvěma oddíly. Prvním je oddíl A, který zahrnuje zábavnou literaturu – povídky, romány, básně a dramata. Druhý oddíl B zahrnuje spisy poučné. Zajímavostí je, že se zde již neobjevuje počet svazků a knihy nemají ani své označení, pouze jsou abecedně seřazené podle jména autora. Vzrostl ale počet knih na 1858,

¹¹⁹ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Katalog veřejné knihovny královského věnného města Vysokého Mýta, 1904.

oddíl A čítá 1405 a oddíl B 453 knih. Mezi nejpočetněji zastoupeného autora patří básník, dramatik, překladatel Jaroslav Vrchlický, který zde má 65 knih. Dále sem patří Jules Verne s 31ti knihami, Alois Jirásek s 30ti knihami, Svatopluk Čech s 32ti knihami nebo Karolina Světlá s 27 knihami. Poměrně bohaté knižní zastoupení, 24 knih, zde má i švédská spisovatelka Emilie Flygare Carlénová, jejíž novely jsou plné humoru, svěžesti a života z Kattegatského pobřeží. V katalogu se objevují i 3 světoví hudební skladatelé – Mozart, Smetana a Beethoven, jejichž skladby se nachází v sekci hudebniny. Ve spisech poučných mají opět největší zastoupení knihy z oblasti kulturních dějin a národopisu, čítající 94 publikací. Zajímavostí je publikace o Rakousku psaná celá v němčině. Nejméně zastoupenou částí jsou dějiny umění a starožitnosti, které čítají pouze 9 knih týkající se dějin umění českého národa, českomoravské heraldiky nebo třeba umění v domácnosti. Oproti předchozímu katalogu počet knih vzrostl.¹²⁰

V následujících letech knihovna samostatné katalogy nebo seznamy knih nevydávala, objevovaly se pouze jejich doplňky.

Prvním z nich je *Doplňk katalogu knihovny Občanské besedy ve Vysokém Mýtě* z roku 1912, jehož rozdělení se opět vrátilo k původním třem oddílům. První oddíl zahrnující povídky, romány, básně a dramata čítá 507 knih. Druhý oddíl obsahující pouze časopisy 35 druhů a poslední oddíl – spisy poučné čítá 141 knih. Autorem je knihovník Josef Ventura, který provedl revizi fondu knihovny a zastaralé knihy předal muzejní knihovně. Nejpočetnějším autorem doplňku katalogu je představitel dobrodružné literatury Jules Verne s 19ti knihami, dále francouzský spisovatel a představitel naturalismu Guy de Maupassant s 18ti knihami nebo český kritický realista Josef Svatopluk Machar s 12ti knihami. Mezi „tradičními“ časopisy jako byl *Český lid*, *Květy* nebo *Máj* se v knihovně nachází i specializované časopisy například *Svět zvířat*, *Výchova tělesná*, *Vynálezy a pokroky* nebo *Zájmy všelidské*. V tomto doplňku je z poučné literatury opět nejméně zastoupena oblast dějin umění, starožitností a dějin literárních. Celkem čítá pouze pět nových knih. Naopak se nejvíce rozšířila oblast kulturních dějin a národopisu, kde přibylo 22 knih.¹²¹

Dalším doplňkem katalogu je *Druhý doplněk katalogu Občanské Besedy ve Vysokém Mýtě* z roku 1916. Zde se opět nachází tři tématické oddíly, seřazení autorů je podle abecedy a knihy nemají označení ani počet svazků. Celkově katalog obsahuje 912 nových knih, oddíl A 704 knih, oddíl B 27 časopisů a oddíl C 181 knih. Nejpočetněji zastoupený autor je český básník a dramatik Jaroslav Vrchlický s 21ti novými knihami, dále například český autor

¹²⁰ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Katalog knihovny Občanské Besedy ve Vysokém Mýtě, 1909.

¹²¹ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Doplněk katalogu Občanské Besedy ve Vysokém Mýtě, 1912.

románů pro ženy Maria Quido Vyskočil s 11ti knihami, básník a dramatik František Xaver Svoboda se 14ti knihami a ze zahraničních to jsou například spisovatel Georges Ohnet s 10ti romány pro ženy nebo francouzský romanopisec a dramatik Alexander Dumas st. se stejným počtem knih. Časopisů, oproti předchozímu doplňku katalogu, ubylo. Ve spisech poučných je nejvíce zastoupena část cestopis, zeměpis, mapy se 40ti novými knihami a nejméně hospodářství, obchod, živnosti společně se zdravotnictvím, kde je shodně po třech nových knihách v každé části. Mezi cestopisy mají zastoupení i knihy o turistice v Čechách, dále pak cestování po Americe, Sibiři, Rumunsku nebo kolem světa. V oblasti zdravotnictví je zajímavostí kniha *Válka a rodina* od Elišky Vozábové, jedné z prvních českých lékařek.¹²²

Třetí doplněk katalogu knihovny Občanské Besedy ve Vysokém Mýtě z roku 1923 završil sérii doplňků katalogů, pak už následovaly seznamy knih. Jeho autorem je knihovník Josef V. Böhm, který provedl reorganizaci knihovny a čtenářům pro začátek poskytl necelých 1 000 svazků, přesněji 956. Katalog obsahuje knihy přijaté do knihovny v letech 1916-1923. Autoři jsou opět seřazeni podle abecedy a knihy nemají své číslo ani údaj o počtu svazků. Jak vyplývá z výtahu knihovního řádu na konci katalogu, členové Občanské Besedy předložili knihovníkovi soupis žádaných knih, kde uvedli jméno spisovatele a název knihy. Nebylo tedy potřeba žádného speciálního značení, jak tomu bylo v předchozích letech. Opět se zde nachází tři tématické oddíly, první má 805 knih, druhý 11 časopisů a třetí 140 knih. Nejvíce zastoupený je zde autor dobrodružných románů Jack London, který zde má 22 knih a stejným počtem knih je zastoupený i český spisovatel V. B. Brodský. Nejmenší zastoupení ze všech doplňků katalogů zde mají časopisy, kterých je pouze 11 nových. V naučné literatuře má největší zastoupení nová část – dějiny a vzpomínky z války světové a našeho osvobození, zde se objevilo 46 nových knih na toto téma. Nejméně přibýlo knih v části zdravotnictví – 5 nových knih a v části dějiny kulturní, národopis – 6 nových knih. Protože tento katalog obsahuje knihy přijaté v letech 1916-1923, obsahuje nejvíce nově přijatých knih ze všech doplňků katalogu.¹²³

Dalším záznamem o stavu počtu knih je *Seznam knih městské veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě* z července 1926. Seznam má opět tři tématické oddíly a každá kniha má svou určitou značku, ve které je obsaženo jméno spisovatele a název knihy. Čtenáři tak stačilo napsat pouze značku požadované knihy. Jména spisovatelů nebo názvů děl bez spisovatele jsou uvedeny abecedně. Seznam čítá celkem 2 166 knih, první oddíl-zábavná

¹²² Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Druhý doplněk katalogu knihovny Občanské Besedy ve Vysokém Mýtě, 1916.

¹²³ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Třetí doplněk katalogu knihovny Občanské Besedy ve Vysokém Mýtě, 1923.

literatura obsahuje 1 462 knih, druhý oddíl-knihy pro mládež obsahují 82 knih a třetí oddíl-spisy naučné obsahují 622 knih. Nejpočetněji zastoupeným autorem je představitel českého realismu Alois Jirásek se 46ti knihami, počet dobrodružných románů Jacka Londona je zde 44 a počtem 40ti knih jsou zde zastoupené vědeckofantastické romány Julese Verna. Za zmínku jistě stojí i 33 knih básníka Adolfa Heyduka nebo stejný počet knih Jaroslava Vrchlického. Mezi spisovateli pro mládež je nejvíce zastoupen český spisovatel Rudolf Medek s 27 knihami. Mezi naučnými spisy jsou nejvíce zastoupeny nově knihy z oblasti techniky, kterých je 107 a dále knihy z oblasti dějin, kterých je 84.¹²⁴

Posledním dochovaným dokladem o stavu knihovního fondu je *Druhý díl seznamu knih městské veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě* z dubna 1935. Uspořádání seznamu je stejné jako u předchozího seznamu. Každá kniha má opět svou značku, kde je obsaženo jméno spisovatele i knihy. Literatura zábavná čítá 1 285 nových knih, knih pro mládež je 140 a spisů naučných 735. Celkem přibylo 2 160 nových knih. Nejvíce zastoupeným autorem je zde Alexander Dumas st. s 20ti novými knihami, dále pak český představitel venkovské prózy Jindřich Šimon Baar s 18ti knihami a spisovatel, dramatik František Sokol-Tůma s 19ti knihami. Oproti seznamu z roku 1926 rapidně přibylo divadelních her, časopisů a cizojazyčných originálů. Divadelních her bylo nově přijato 49 a jednalo se jak o hry českých, tak i zahraničních autorů. Časopisů bylo celkem 85 druhů, což bylo dosud nejvíc v historii knihovny. Originální cizojazyčná literatura se také rozrostla o 52 nových, převážně francouzských a německých, knih. Zajímavostí je, že se zde neobjevila ani jediná originální kniha v angličtině. Mezi nově přijatými knihami pro mládež je nejvíce zastoupen slovenský kněz, básník, sběratel lidové slovesnosti Pavol Dobšinský s 12ti knihami. Největší zastoupení mezi naučnými spisy má nově filozofie, zahrnující náboženství a vychovatelství, s počtem 163 nových knih. Hojný počet nových knih je i v oblasti dějin – 136 knih a také v umění, zahrnující hudbu, sport, sokolství, s 88 novými knihami.¹²⁵

¹²⁴ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Seznam knih městské veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě, 1926.

¹²⁵ Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Druhý díl seznamu knih městské veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě, 1935.

4.6 ZÁKONY O KNIHOVNÁCH

Prvním zákonem o veřejných knihovnách obecních byl zákon z 22. července 1919. Na jeho přípravě se podíl knihovní odbor Osvětového svazu a první návrh zákona zpracovali L. J. Živný a J. Auerham, za pomoci právníka dr. V. Bohuslava. I přes některé nedostatky, se zákon stal příkladným pro ostatní země tím, že nařizoval zakládání veřejných knihoven ve všech obcích, což bylo něco nového a progresivního. Zákon také stanovil, aby obce s národnostními menšinami založily samostatné menšinové knihovny nebo zvláštní menšinová oddělení při veřejných knihovnách.

Nově vybudovaná knihovna měla mít půjčovnu, čítárnu a příruční knihovnu. Tento pozoruhodný požadavek však většina obcí nesplnila, musela si totiž knihovny zřídit a udržovat na vlastní náklady a poskytovat jim roční příspěvek na každého obyvatele. Zákon obcím umožnil možnost převzít spolkové nebo jiné knihovny pro plnění funkce veřejné knihovny, popřípadě je touto funkcí pověřit i bez převzetí. Řízením knihovny byly pověřené čtyř až osmičlenné knihovní rady. Ovlivňovaly jmenování knihovníka a pomocné síly, jednání o umístění knihovny a nákup knih, schvalování výpůjčního řádu a předkládání zpráv o činnosti knihovny obecnímu zastupitelstvu. Při neshodě mezi knihovní radou a obcí, rozhodovalo samo ministerstvo. Důležitým bodem byla zásada, že knihovnu nad 10 tisíc obyvatel musí vést knihovník z povolání. Vládní nařízení z 5. listopadu 1919 dále rozpracovává další zásady. Důležité bylo ustanovení o obsahu knihovnických sbírek, kdy má knihovna obsahovat alespoň 20% naučné literatury. Nařízení dále posílilo pravomoc knihovní rady, která dohlíží na knihovny vyučovacích a jiných obecních ústavů v obci, pomáhá ostatním knihovnám a spolupracuje s nimi při půjčování knižních souborů, což už je první náznak meziknihovní výpůjční služby. Dalším bodem bylo doporučení splynutí ostatních knihoven v obci s veřejnou knihovnou, vyjma knihoven vojenských, školních, klášterních a vědeckých.

Zákon z roku 1919 umožnil velký rozvoj knihoven, přesto zůstaly některé body nesplněny.¹²⁶

Dne 9. července 1959 byl Národním shromážděním schválen již druhý zákon o jednotné soustavě knihoven. Tento zákon kladl velký důraz na lid a přiblížení se knihoven čtenáři a také na celkovou evidenci knihoven. Zákon stanovil jako vrcholnou knihovnu jednotné soustavy československého knihovnictví Státní knihovnu, která měla plnit několik

¹²⁶ NOVOTNÝ, František. *Československé knihovnické zákonodárství*. Praha, 1962, s. 33-35. ISBN nemá.

funkcí. Především se měla stát reprezentativní knihovnou ČSSR a být ve styku s obdobnými knihovnami ve světě. Zákon dále pojednává o sítích knihoven, stanovuje, že vyšší typy knihoven mají pomáhat menším, zvláště knihovnám, kde pracují dobrovolní knihovníci. Lidovým knihovnám, které tvoří nejrozsaáhlejší síť knihoven, se věnuje samostatný paragraf. Tyto knihovny jsou zřízeny ve všech obcích a řídí je příslušný národní výbor. Národní výbor dohlíží a kontroluje knihovny, které musí svým ideovým obsahem odpovídat socialistické společnosti. Vrcholným orgánem sledujícím činnost všech knihoven zákon ustanovil ministerstvo školství a kultury a zásadní otázky knihoven měla řešit Ústřední knihovnická rada. Důležitá byla také politická a odborná kvalifikace knihovníka, kterou zákon rovněž stanovuje. Vhodným umístěním knihoven se zabývá další paragraf, který poukazuje na přiměřenou velikost místnosti nebo budovy vzhledem k velikosti knihovnických sbírek. Zákon samozřejmě obsahuje závěrečná ustanovení, která ruší zákon č.430/1919 Sb. a vyhláší účinnost zákona ode dne 1. srpna 1959.¹²⁷

Na zákon z roku 1959 navázal, po 42 letech, nový zákon o knihovnách ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. Kromě základních vymezení pojmů, jako například co je vlastně knihovna, knihovní dokument nebo meziknihovní služba, objasňuje zákon i systém knihoven. Tento systém tvoří Národní knihovna České republiky, Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana a Moravská zemská knihovna v Brně, které jsou zřízené Ministerstvem kultury. Dále jsem patří krajské, základní a specializované knihovny, zřízené většinou příslušným orgánem obce. Důležitým paragrafem je i ten, zabývající se provozovatelem knihovny a jeho návrhem na její zápis do evidence knihoven. Tento návrh musí obsahovat název nebo obchodní firmu provozovatele, jeho identifikační číslo, sídlo, předmět činnosti a právní formu, je-li provozovatelem knihovny právnická osoba. Dále na návrhu musí být jméno, příjmení, datum narození, identifikační číslo, místo trvalého pobytu provozovatele, je-li provozovatelem knihovny fyzická osoba; nakonec adresa, název, popřípadě specializace knihovny. K návrhu se připojuje i knihovní řád. Je-li provozovatelem knihovny právnická osoba, která se zapisuje do veřejného seznamu podle zvláštního právního předpisu, uděluje zákon povinnost provozovatele přiložit k žádosti rovněž výpis z tohoto veřejného seznamu, který nesmí být starší 60 dnů. Je-li provozovatelem knihovny příspěvková organizace, nebo provozuje-li stát nebo územní samosprávný celek knihovnu prostřednictvím své organizační

¹²⁷ Tamtéž, s. 75-78.

složky, je provozovatel povinen k žádosti přiložit zřizovací listinu, popřípadě statut příspěvkové organizace nebo organizační složky.

Další paragraf se zabývá knihovnickými a informačními službami pro veřejnost. Ta má tak právo na přístup do knihovních dokumentů z fondu knihovny, na ústní bibliografické, referenční a faktografické informace nebo možnost bezplatného přístupu k vnějším informačním zdrojům pomocí telekomunikačního zařízení. Centrem systému knihoven se stala Národní knihovna, dříve Státní knihovna, která vykonává řadu činností. Především formou souborného katalogu zpracovává evidenci knihovních dokumentů v knihovních fondech knihoven na území České republiky a zpřístupňuje ji knihovnám, dále zpracovává národní bibliografii a zabezpečuje koordinaci národního bibliografického systému nebo plní funkci národního centra meziknihovnických služeb. Zákon také vymezuje pojem krajské, základní a specializované knihovny. Každá tato knihovna má univerzální nebo specializovaný fond a jejich společné činnosti jsou informační, kulturní, vzdělávací, poradenské atd. Další paragraf uvádí možnost získání peněžních prostředků ze státního rozpočtu, státních finančních aktiv nebo Národního fondu, pro provozovatele knihovny. Tyto dotace mohou být poskytnuty například na projekty vědy a výzkumu, podporu propojení knihoven v síti, doplnění knihovního fondu, výstavbu či rekonstrukci objektu knihovny nebo zpřístupnění knihovních fondů pro občany se zdravotním postižením. Samostatný paragraf se věnuje evidenci a revizi knihovního fondu a také vyřazování knihovních dokumentů. Tento zákon vstoupil v platnost 1. ledna 2002 a zrušil tím zákon č. 53./1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven.

Dne 24. května 2006 byl schválen parlamentem České republiky nejnovější zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. Neobsahuje žádné nové paragrafy, ale pouze novelizuje některé odstavce předchozího zákona. Například umožňuje přístup k informacím na internetu, ke kterým má knihovna bezplatný přístup. Tento zákon nabyl účinnosti 7. června 2006.¹²⁸

¹²⁸ URL:<http://www.knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/Zakon257.htm>. [cit. 2010-02-20]

5. ZÁVĚR

Práce s dokumenty o historii a vývoji Veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě byla velmi zajímavá. Skládání jednotlivých dílů odkrývalo nový obraz o této kulturní instituci, jejíž počátky nebyly jednoduché. Díky vlastenci a místnímu rodákovi Aloisi Vojtěchu Šemberovi, zde byla založena jedna z prvních veřejných knihoven ve východních Čechách. Svými aktivitami se, zvláště ve svých počátcích, podílela na vlasteneckém cítění obyvatel, především řadou českých knih. Samotný Šembera kladl velký důraz na knihu jako důležitý nástroj vzdělání nejen pro mládež. Občané knihovnu přijali vřele a začali horlivě číst. Přesto od 40. let 19. století není známa její další činnost, způsobena pravděpodobně revolučními událostmi tohoto období. Nový zájem o knihovnu se objevuje až v 60. letech a činnost je opět obnovena za působení Karla Richtera. Přestože občané a další instituce darovaly nebo koupily nové knihy, byla knihovna zpřístupněna veřejnosti jen zřídka. Konkurenci pro ni tehdy představovala Čtenářská Beseda. Po odchodu Karla Richtera se nenašel nový knihovník, a tak knihovnu čekalo opět období nečinnosti, které definitivně skončilo v roce 1891, kdy obdržela název *Veřejná knihovna královského věnného města* a byla zpřístupněna všem. Od té doby funguje knihovna dodnes. Přestože ji čekalo ještě několik stěhování a nelehkých období, především ve válečných létech, v období fašismu, druhé světové války a dlouhého období komunismu, mezi občany se nepřestala těšit stálému zájmu. Nemalou měrou k tomu přispěli i knihovníci, kteří se o knihovnu téměř vždy svědomitě starali. Zprvu tuto funkci zastávali dobrovolníci, po vydání zákona o knihovnách z roku 1919, již postupně knihovníci z povolání. Knihovna pro ně jistě znamenala poctivou službu veřejnosti a pro některé celý jejich život. Mnoho pracovníků knihovny mělo v úctě „celoživotního“ knihovníka Josefa Peřinu, který zde trávil i svůj volný čas a svojí obětavou prací dával ostatním řádný příklad. Současní pracovníci knihovny svoji práci plní také velmi svědomitě a čtenářům jsou vždy nápomocni. Knihovna se tak díky nim a také svojí rozšířenou činností v oblasti kultury (přednášky, výstavy, besedy, autorská čtení...), stala významným a stěžejním centrem města i širokého okolí.

Moje práce se však nezaměřila pouze na historii a vývoj jedné knihovny, ale pokusila se zmapovat vývoj veřejných knihoven na našem území. Čtenář se tak mohl dozvědět o počátcích veřejných knihoven, které sahají až na konec 18. století. První knihovny, respektive půjčovny knih a čítárny, si však nezakládaly čeští vlastenci, nýbrž němečtí obchodníci, kteří se chtěli na novém, slibně se rozvíjejícím odvětví přizpůsobit. Jednalo se tak o soukromé podniky knihkupců a obchodníků. S ryze českými veřejnými knihovnami

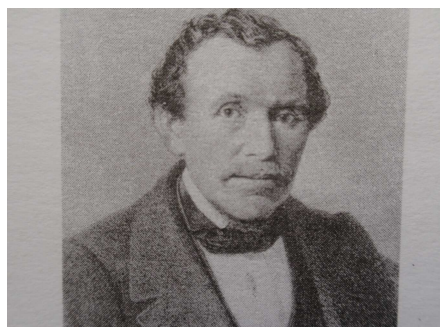
se setkáváme od poloviny 19. století. Jejich vývoj je zde nastíněn v souladu s dobovou situací u nás. Významné historické události jako byl revoluční rok 1848, bachovský absolutismus, 1. světová válka, hospodářská krize v roce 1929, 2. světová válka nebo komunistický převrat v roce 1948, nezasáhly pouze tehdejší společnost, ale i vývoj veřejných knihoven.

Role knihovníka jako „duše“ knihovny je také velmi zajímavá. Zpočátku tuto profesi zastávali nadšení vlastenci a dobrovolníci, ale první zákon o knihovnách z roku 1919 určil jasný směr tomuto zaměstnání. Speciální vzdělání musel mít od té doby každý, kdo chtěl být knihovníkem. Jak je to se vzděláním dnešních pracovníků knihoven je otázka. Jisté je jen to, že ne všude pracují kvalifikovaní knihovníci z povolání, což je pravděpodobně zapříčiněno nízkou finanční i sebevzdělávací motivací.

Prostředí a uspořádání knihoven je jistě také důležité a je to většinou to první čeho si jako čtenáři a návštěvníci všimneme. Tato práce se ho pokusila lehce nastínit i těm, kteří by kteroukoliv z mnoha druhů knihoven snad nikdy nenavštívili.

Cílem této práce bylo přiblížit význam a historii těchto kulturních institucí, s odkazem na podrobnější vývoj jedné z nich. Čtenář se tak nedozvěděl pouze o jejich vzniku a vývoji, ale také zjistil jaké je jejich uspořádání, druhy, jakými se řídí zákony nebo co obnáší práce a vzdělání jejich pracovníků.

6. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA¹²⁹

Obr. č. 1 Alois Vojtěch Šembera

Obr. č. 2 Karel Richter

Obr. č. 3 Sídlo knihovny v letech 1944-1948 v budově bývalého hulánského kasína

Obr. č. 4 Čítárna v bývalém hulánském kasínu

¹²⁹ URL:<<http://knihovna.vmyto.cz/fotogalerie.htm>>. [cit. 2010-03-18]

Obr. č. 5 Výpůjční pult knihovny v bývalém hulánském kasinu

Obr. č. 6 Bývalá spořitelna na náměstí Přemysla Otakara II. – sídlo knihovny v letech 1948-1992

Obr. č. 7 Interiér knihovny v roce 1950

Obr. č. 8 Interiér knihovny v roce 1952

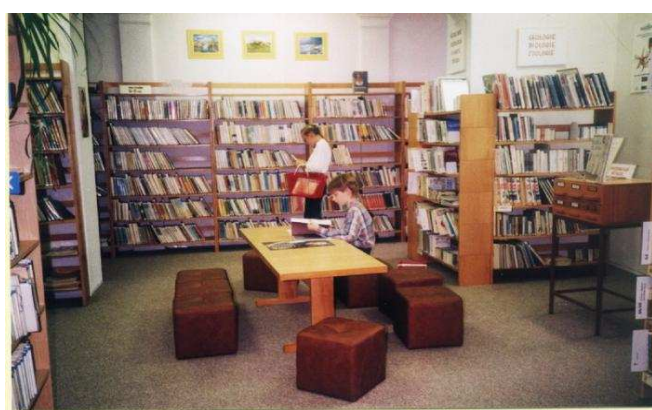
Obr. č. 9 Knihovna v roce 1955

Obr. č. 10 Opět rok 1955

Obr. 11 Současné sídlo knihovny od roku 1992

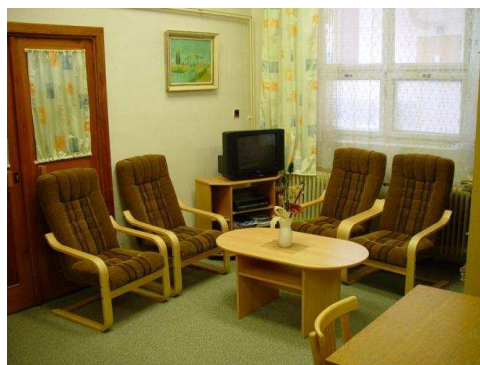
Obr. č. 12 Dětské oddělení v roce 1999

Obr. č. 13 Oddělení pro dospělé v roce 2003

Obr. č. 14 Dětský koutek

Obr. č. 15 Čítárna

Obr. č. 16 Internetové pracoviště

Obr. č. 17 Současný interiér knihovny

Obr. č. 18 Výpůjční pult na oddělení pro dospělé

Obr. č. 16 Vzor průkazky pro čtenáře do oddělení pro dospělé

PŘIHLÁŠKA ČTENÁŘE	
Jméno a příjmení:	
Datum narození:	číslo OP:
Adresa trval. bydliště:	
Tel.:	
Adresa přechod. bydliště:	
Tel.:	
Zaměstnání:	
Telefon:	
E-mail:	

Obr. č. 17 Přihláška pro čtenáře

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

LITERATURA:

- 1) CEJPEK, Jiří a kolektiv. *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha, 2002. ISBN 80-246-0323-3.
- 2) CEJPEK, Jiří. *Československé knihovnictví*, Praha, 1965.
- 3) CEJPEK, Jiří. *Stručný přehled dějin českého knihovnictví*, Praha, 1967.
- 4) CEJPEK, Jiří – KÁBRT, Jiří. *Základy knihovnictví*, Praha, 1956.
- 5) DVOŘÁK, Radovan. *Vysoké Mýto: stručné dějiny města*, Hradec Králové, 1974. ISBN 80-86042-88-X.
- 6) FREY, Jaroslav. *Základy československého knihovnictví*, Zlín, 1932.
- 7) FRIDRICH, František. *Veřejné knihovny obecní v Československu 1919-1929*, Praha, 1931.
- 8) KLÍMA, Jan a kolektiv autorů. *Vysoké Mýto: tradice a současnost*, Vysoké Mýto, 2004. ISBN 80-239-3071-0.
- 9) KNEIDL, Pravoslav. *Z historie evropské knihy: po stopách knih, knihtisku a knihoven*, Praha, 1989. ISBN 80-205-0093-6.
- 10) NOVOTNÝ, František. *Československé knihovnické zákonodárství*, Praha, 1962.
- 11) STELLNER, František – POLÁČEK, Jaroslav. *Internet nejen pro historiky*, Praha, 2003. ISBN 80-247-0338-6.
- 12) ŠINDELÁŘ, Karel. *Dějiny knihoven v českých zemích do roku 1918*, Praha, 1989.
- 13) ŠKORPIL, Emanuel. *Alois Vojtěch Šembera*, Vysoké Mýto, 1946.
- 14) VOLF, Josef. *Dějiny veřejných půjčoven knih v Čechách do roku 1848*, Praha, 1931.
- 15) ŽIVNÝ, Ladislav. *Veřejné knihovny, jejich vývoj a správa*, Praha, 1919.

ČASOPISECKÉ STUDIE:

- 1) DVOŘÁK, Radovan. Založení veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě. In *Vysokomýtský kulturní zpravodaj*, 24, 1982.
- 2) DVOŘÁK, Radovan. Rozvoj městské veřejné knihovny od konce 19. století do roku 1923. In *Vysokomýtský kulturní zpravodaj*, 467, 1984.
- 3) SKALICKÁ, Hana. Počátky vysokomýtské muzea a rodina Škorpilů. In *Vlastivědný sborník*, 1998. ISBN 80-902082-4-X.
- 4) SODOMKOVÁ, Jana. Internet a veřejné knihovny. In *Čtenář: měsíčník pro knihovny*, 7-8, 2001. ISSN 0011-2321.

PRAMENY:

- 1) Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Výroční zpráva Městské lidové knihovny ve Vysokém Mýtě, 1969, 1975.
- 2) Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Hodnocení plnění pětiletého plánu v letech 1981-1985.
- 3) Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Pamětní kniha okresní lidové knihovny ve Vysokém Mýtě, 1951.
- 4) Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Katalog veřejné knihovny královského věnného města Vysokého Mýta, 1904.
- 5) Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Katalog knihovny Občanské Besedy ve Vysokém Mýtě, 1909.
- 6) Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Doplněk katalogu knihovny Občanské Besedy ve Vysokém Mýtě, 1912.
- 7) Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Druhý doplněk katalogu knihovny Občanské Besedy ve Vysokém Mýtě, 1916.
- 8) Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Třetí doplněk katalogu knihovny Občanské Besedy ve Vysokém Mýtě, 1923.
- 9) Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Seznam knih městské veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě, 1926.
- 10) Městská knihovna ve Vysokém Mýtě. Druhý díl seznamu knih městské veřejné knihovny ve Vysokém Mýtě, 1935.
- 11) SABOLČÍKOVÁ, Dagmar – rozhovor, [cit. 2010-03-12].

INTERNETOVÉ ZDROJE:

URL:<<http://www.velkaepocha.sk/2009081410709/Pojizdne-knihovny-Celosvetova-tradice.htm>> [cit. 2010-01-06]

HOŠKOVÁ, Kateřina. *Budoucí role knihovníka*. 10. května 2008 [cit. 2010-02-10].

URL:<<http://www.inflow.cz/budouci-role-knihovnika.htm>>

URL:<http://www.knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/Zakon257.htm>
[cit. 2010-02-20]

URL:<<http://knihovna.vmyto.cz/fotogalerie.htm>> [cit. 2010-03-18]

8. RESUMÉ

This bachelor work dealt with the history of public library in Vysoké Mýto, but first pages of this work focused on the importance of libraries for us. Furthermore, the reader will learn something about the building of public libraries and historical private libraries. Readers will learn when and why these libraries were created, what books they kept, or what is their status today. Against the background of historical events, the reader to read about the beginnings of public libraries, which initially was not even Czech, but German. Reader learned what kinds of libraries are at home, as arranged, or what it means to work and education librarian.

Finally, the work dealt with a separate public library in Vysoké Mýto. We first sketched an interesting history of the town in the 19th and 20th century, the emergence of a formidable top public rental. The fate of library is mapped, step by step from the mid-19th century to the present. The reader to learn how and why library moved several times, who all stood at the head and how to take care of the library, how rich was the fund or how much locals visited library. The development of libraries have helped two personalities, which this work failed. At the beginning there was a local native, nationalist, linguist, literary historian and professor of Czech Alois Vojtěch Šembera. Thanks to his efforts and assistance of his friends began library work in 1839. Its traces are still evident in the city not only in the form of libraries, but also in the medieval character of the city. Alois Vojtěch Šembera greatly contributed to the preservation of Gothic towers and gates, which are now the pride of Vysoké Mýto. The second figure, which you approached this work is genuine, archivist and sárovský Miller Karel Richter. He was not local native, but thanks to his efforts, the library was, after several years of involuntary inactivity, restored. Also because of his toughness was established museum, now regional.

State library fund public libraries in Vysoké Mýto, was decommissioned in the next chapter. The library has a total of seven catalogs and lists in the 1904-1935 timeframe. Work gradually introduced each section of catalogs with reference to the most frequent published author and industry. Libraries are institutions that must comply with laws that are introduced in the last chapter. The reader will learn about the origins of the First Law of local public libraries in 1919, followed by other laws fo 1959, 2001 and 2006. This work progressively closer to what these laws deal with, establish and directed.